

Türkiye'yi Doğu ve Batı Kavramları Üzerinden Konumlandırmak: Kültürel Kodlar ve Formel Jeopolitik Söylemler

Locating Turkey through the concepts of East and West: Cultural codes and formal geopolitical discourses

Belçim Öztürk*^a, Nurettin Özgen^b

Makale Bilgisi

Araştırma Makalesi

DOI:

10.33688/aucbd.1516117

Makale Geçmişi:

Geliş: 14.07.2024

Kabul: 12.08.2024

Anahtar Kelimeler:

Türkiye jeopolitiği

Batılılaşma

Doğu

Batı

Coğrafi tahayyül

Öz

Bu çalışma, Türkiye'nin Doğu ve Batı arasında nasıl konumlan(dırıl)dığını, değişen jeopolitik yörüngesine dair tahayyüllere yönelik söylem ve anlatılara odaklanmaktadır. Spesifik olarak, Türkiye'de Doğu ve Batı kavramlarını inşa eden jeopolitik ve kültürel zihniyetin, nasıl bir Doğu-Batı tahayyülü yarattığını araştırmaktadır. Türkiye'de Doğu ve Batı üzerine yapılan tartışmalar, tarihsel, politik ve kültürel geçmişi bagajında taşımakla beraber, güncel olay ve olgulara ilişkin söylemler üzerinde de söz sahibidir. Bu eğilim bazı dönemlerde değişmiş olsa da Türkiye coğrafyasına ilişkin tasvirlerin ontolojik kuruluşu çoğunlukla Doğu ve Batı inşası üzerine kuruludur. Bu çalışma nitel araştırma desenine göre kurgulanmıştır. Çalışmanın örneklem grubunu, İstanbul Üniversitesi ve Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi'nin İlahiyat, Edebiyat ve Siyasal Bilgiler/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinde öğrenim gören 240 katılımcı oluşturmaktadır. Elde edilen veriler MAXQDA paket programı aracılığıyla çözümlenmiştir. Analizler, Doğu ve Batı tahayyül biçimi ile politik söyleme konu olan jeopolitik tahayyüller arasında ilişki olduğunu göstermektedir.

Article Info

Research Article

DOI:

10.33688/aucbd.1516117

Article History:

Received: 14.07.2024

Accepted: 12.08.2024

Keywords:

Geopolitics of Turkey

Westernisation

East

West

Geographical imagination

Abstract

This study focuses on how Turkey is positioned between the East and the West through discourses and narratives on the imaginaries of its changing geopolitical trajectory. Specifically, it aims to investigate how the geopolitical and cultural mentality that constructs the concepts of East and West in Turkey creates an East-West imaginary. The debates on East and West in Turkey, while carrying the historical, political and cultural past in their baggage, also have a say in the discourse on current events and phenomena. Although this tendency has changed in some periods, the ontological construction of the depictions of Turkey's geography is mostly based on the construction of East and West. This study was designed according to qualitative research design. The sample group of the study consisted of 240 participants studying at the Faculties of Theology, Literature and Political Sciences/Economic and Administrative Sciences of Istanbul University and Van Yüzcüncü Yıl University. The data obtained were analyzed using MAXQDA software. The analyses show that there is a relationship between the way of imagining East and West and geopolitical imaginations subject to political discourse.

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: belcim.ozturk@samsun.edu.tr

^a Samsun Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, Samsun/Türkiye, <http://orcid.org/0000-0002-9092-6303>

^b Ankara Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, Ankara/Türkiye, <http://orcid.org/0000-0001-9191-1579>

EXTENDED ABSTRACT

1. Introduction

Due to its geographical location, Turkey is often described with the metaphor of a "bridge" between East and West. This definition is related to the efforts of the republican elites and foreign policy makers to show that the country's Islamic/Eastern orientation does not prevent it from taking part in Western civilization and that it has all the qualities for this (Durgun, 2018). The East and West discourses carry Turkey's historical, political and cultural past in its baggage, but also have a say in the discourses on current events and phenomena. Although this tendency has changed in some periods, the ontological construction of the depictions of Turkey's geography mostly consists of these two extremes: East and West.

In this study, the East-West dichotomy regarding Turkey's geopolitical vision and discourse is discussed through two assumptions. The first is the effectiveness of the founding element in Turkey's modernization/Westernization ideology and the transformation of the collective identity of society in the period following the establishment of the modern nation state. The second is the articulation and interpretation of geopolitical discourses in Turkey on the axis of East and West in connection with the Westernization/modernization ideology. Westernization, which was constructed in a top-down manner in Turkish history, has directly affected the trajectory of two times (old and new; tradition and contemporaneity) and two places: East and West (Belge, 2007). The political actors who shaped Turkey's geopolitical identity adopted a new identity based on "modernized Western values" (Doğanyılmaz, 2013). In this context, the world was divided into two different civilizations in terms of geopolitics, and Turkey was portrayed within the imagination of the civilized, developed and superior modern West against the Eastern antithesis. According to Kemalist ideology, the only way to be a modern and civilized state was interpreted as being Western not only in the geographical sense but also in the political and economic sense (Yeşiltaş, 2013: 665). In line with this ideology, Turkey's Westernization/modernization adventure has been followed by a series of geopolitical discourses. Accordingly, Turkey, following a secular, modern and contemporary identity with reference to Western civilization, has been stripped of its Islamic and traditional identity. However, conservatives have recently adopted a new geopolitical understanding in which the Islamic world and the East are at the centre (Yeşiltaş and Durgun, 2020). This changing trajectory of Turkey's geopolitical and cultural identity has also affected the discourses on the spatial imaginary of the country. Through this trajectory, Turkey's position has been tried to be explained with metaphors such as buffer, centre, axis and bridge between East and West (Bilgin, 2007; Durgun, 2018; Erşen, 2021; Yeşiltaş, 2012; 2020).

2. Methodology

This study, which was prepared as a case study within the framework of qualitative research model, used descriptive analysis technique. Students studying at Istanbul University (IU) and Van Yüzüncü Yıl University (VYU) were designed to constitute the sample group of the study. These two universities and therefore these two cities (Van and Istanbul) were selected as the sampling area in order to obtain maximum diversity regarding the concepts of East and West. The sample group was selected from a total of 240 students from six departments affiliated to the Faculties of Theology, Literature and Political Sciences / Economic and Administrative Sciences of these two universities, considering that it covers the general social sciences. The answers given by the participants to the semi-structured interview form were recorded as the basic data set of the study. Participant views were meticulously analyzed and

the relevant answer forms were coded and classified respectively. The concepts in the forms were grouped according to their similarities and differences in accordance with the thematic analysis technique and visualized as a concept network with frequency values.

3. Result

3.1. Turkey in the dilemma of East and West

In political and regional studies and analyses, Turkey is referred to as a Middle Eastern country (CIA, 2022; FAO, 2009; Lewis, 1993; Yılmaz, 2010; Zürcher, 2018). This implies a geographical orientation but also carries social, cultural, economic and political meanings. Therefore, when discussing Turkey's position, it is seen that common cultures and religious ties position Turkey in the Middle East, but due to Western traditions such as democratic governance and state secularism, Turkey is conceived in a non-Middle Eastern context (Gökmen et al., 2012).

In order to discuss Turkey's position between East and West in detail, the participants were asked the question "Is Turkey an Eastern country or a Western country?". Accordingly, the majority of the participants stated that Turkey is an "Eastern country". The reasons for this were based on Turkey's underdevelopment, its culture/lifestyle, historical heritage, religion/belief, society's mindset and lack of consciousness, the country's geographical location, the form of political administration, and its dependence on the West.

Another conception of Turkey's position between East and West is the view that Turkey is a country "both East and West". This tendency coincides with the formal geopolitical discourse and historical process based on geographical and cultural essentialism. According to the participants, Turkey is a synthesis between the East and the West, a bridge connecting the two geographies and a country in limbo between both categories. Two tendencies stand out in the views of the participants who position Turkey "neither in the East nor in the West". The first one is the view that Turkey belongs to the Turkish culture and therefore cannot be labelled as an Eastern or Western country. The second tendency is the view that Turkey is "not an Eastern or Western country". Participants who stated that Turkey is a "Western country" referred to the lifestyle of Turkish society by drawing attention to the adventure of westernization/modernization.

3.2. Analyzing Cultural Belonging to East and West

The structural transformation in the social imagination brought about by Westernization in Turkey is the re-establishment of collective identity. This is because Westernization damaged the collective identity and memory of the society, disrupting its capacity to make the world it lives in its own and thus to have an impact on the world (Toker and Tekin, 2007). In this context, the debate between Easternness/Westernness that accompanied the transition from the Empire to the Republic divided society into poles expressed in various ways (old/new, traditional/modern, right/left, official/other, secular/conservative, etc.), creating an identity conflict and confusion at the social level (Berktaş, 2007: 272). In Turkey, the mental confusion and tension created by the feeling of being stuck between Easternness and Westernness is intensely felt in political and social life. The traces of this tension can be read in the statements of the participants in the study. In this context, the overwhelming majority of the participants expressed their cultural belonging as "both East and West". Finally, the participants who coded their cultural belonging to the East and the West as "belonging to the West" attributed this to reasons such as "culture of life", "being independent/free" and "being faithless". The

participants who defined being a Westerner through the culture of life attributed this to clothing and dress, love of nature and way of thinking.

3.3. Countries that can be role models for Turkey within the scope of East and West

Turkey's political and cultural trajectory has been designed and implemented according to the West. For this reason, Turkey has taken the politically and culturally strong, democratic and liberal West as a role model. On the other hand, pejorative imaginations towards the East have placed the East on a weak, weak and in many ways dangerous/marginal plane. These realities/clichés have constructed a hierarchy in the East-West opposition and coded the former as dependent on the latter and weak. Moreover, it is seen that the adoption of the political, economic, military and legal model of the Western tradition has been decisive in Turkey for a long time. In order to determine the category of countries that can be a role model for Turkey, which oscillates between East and West, the participants were asked, "In your opinion, should Turkey take the East or the West as a role model?" When the opinions expressed on this matter are examined, the view that Turkey should take the "West" as a role model is dominant. Examples from Western countries include Germany, Scandinavian countries, the United States, and Switzerland. On the other hand, participants frequently stated that Turkey should take "itself" as a role model. This was expressed through the political and administrative power that Turkish culture has had in the past. Some participants stated that Turkey should take the "East" or any country with developed qualities as a role model.

4. Discussion and Conclusions

In this study, which aims to understand where and how Turkey's geographical and cultural position is positioned in the dichotomy of East and West, it is concluded that the ideology of Westernization and accordingly formal geopolitical discourses construct the East-West. It is seen that the modernization/westernization ideology of Turkey, which follows the modern nation-state practice, is a constitutive element in the transformation of the collective identity of the society and the geopolitical discourses produced in relation to this are interpreted on the axis of East and West. When the main findings of the study are analyzed, the identity confusion created by the East-West polemic in Turkey's history is visible. Firstly, it is concluded that Turkey is predominantly portrayed as an Eastern country. The reasons for this were attributed to Turkey's economic structure, welfare level and underdeveloped quality of education and science. On the other hand, Turkey's historical heritage (Central Asian origin and Ottoman heritage), religious, cultural and sociopolitical practices in daily life have been effective in coding Turkey as an Eastern country.

In the formal geopolitical imagination of Turkey, it has been observed that the official discourses on Turkey's geographical location as a bridge, buffer, axis and synthesis between East and West are decisive on the participants of the study and that the participants embrace this geopolitical tradition. The perception of Turkey as a bridge and buffer zone between the East and the West and/or as being stuck between two cultures due to its Islamic identity, secular form of government and geographical location should be read as traces of the formal geopolitical tradition. Moreover, the assertion that "Turkey connects the East and the West" had an impact on the participants' categorization of their cultural identity. However, this is also highly related to the identity confusion created by the Westernization model in Turkey. As a result of all these, the participants expressed one part of their identity as Eastern because of their characteristic features (emotional and spirituality fondness, hopelessness, dignity, oppression, etc.) and cultural and religious qualities, and the other part of their identity as Western

because of certain behaviours and attitudes such as being open to innovations, being disciplined, and being free. Another important result of the study is that the participants mostly suggested the West as a role model for Turkey.

As a result, it is seen that the process of Westernization, which has emerged as an important threshold in Turkey's historical and cultural life form, has also been decisive in the imagination and representation of collective identity and geopolitical position. The spiraling cycle of cultural identity between East and West or in-between/between, which Turkey has been experiencing for centuries and which has been formed by the experience of Westernization/modernization and which ultimately intersects multiple belongings and identities, is seen to create a space for an "identity crisis" as Brzezinski (1997) puts it. The discourses of the philosophy of Westernization/modernization on formal geopolitics and its impact on social consciousness also seem to be engraved in the memories of subjects moving back and forth between East and West. In this context, Westernization may be reshaped by the adaptation or resistance of the boundaries of Turkey's ontological existence or traditional forms of power to change. Because Westernization does not necessarily mean walking in the footsteps of the West, nor does it necessarily mean the "radical/fundamentalist and traditionalist" meaning associated with the East. In fact, what is necessary for the fundamental design of the structural constructs that will keep the society together, such as "cultural belonging, identity, freedom, equality, togetherness and the combination of values" that constitute its existential story, is perhaps to be able to confront its own cultural codes.

1. Giriş

Bu çalışmada amaç, Türkiye'nin *Doğu* ve *Batı* arasında nasıl konumlan(dırıl)dığını, değişen jeopolitik yörüngesine dair tahayyüllerin ne tür söylem ve anlatılarla inşa edildiğini çözümlemektir. İki aşamalı olarak hazırlanan çalışmada *ilk olarak* Doğu ve Batı kavramları üzerinden Türkiye'nin siyasal ve sosyomekansal kurulumuna dair formel jeopolitik söylemlerin nasıl tecessüm ettiğine yer verilmiştir. *İkinci* aşamada ise Doğu ve Batı ikileminde Türkiye'nin nasıl tanımlandığı ne tür anlam ve anlatılarla inşa edildiği hususunda katılımcı görüşlerinden yararlanarak analiz edilmiştir.

Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle sıklıkla *Doğu* ve *Batı* arasında “köprü” metaforuyla tanımlanır. Bu tanımlama, cumhuriyet elitlerinin ve dış politika kurucularının, ülkenin İslami/Doğulu yönünün Batı medeniyeti içerisinde yer almasına engel olmadığını ve bunun için tüm niteliklere sahip olduğunu göstermeye çalışmaları ile ilgilidir (Durgun, 2018). Doğu ve Batı söylemleri, Türkiye'nin tarihsel, politik ve kültürel geçmişini bagajında taşımakla beraber güncel olay ve olgulara ilişkin söylemler üzerinde de söz sahibidir. Bu eğilim bazı dönemlerde değişmiş olsa da Türkiye coğrafyasına ilişkin tasvirlerin ontolojik kurulumu çoğunlukla belirtilen bu iki uçtan oluşur: Doğu ve Batı.

Coğrafi tahayyüllere yönelik metaforlar, yalnızca bir ülkenin coğrafi konumuna ilişkin temsilleri değil, aynı zamanda siyasi iktidarın arzuladığı ya da olmayı planladığı uluslararası rol ve kimlik hakkında da ipuçları verir (Yanık, 2009). Türkiye'nin Doğu ve Batı meselesi, ülkenin kendisine özgü tarihsel mirası, coğrafi konum, kültürel yapısı ve dünyayı algılama biçimiyle ilgilidir. Bu yapısal bağıntı, jeopolitik söylemler ve kültürel tanımlamalara bağlı olarak ulus devletlerin sahip olduğu tarihsel misyon, ideolojik bağlam ve siyasal kültür ile son derece ilişkilidir.

Coğrafi tahayyüllerin nesnesi olarak jeopolitik, ülkelerin sahip oldukları nitelikleri ve bu niteliklere bağlı olarak belirledikleri siyasal politikaları temel alır. Dahası, güç ilişkileri üzerinden mekâna yönelik inşa edilen politikaları temsil der: Küresel fiziki coğrafyanın ‘gerçeklerine’ (*kıtaların ve okyanusların fiziksel özellikleri, yerleşim durumları, devletlerin ve imparatorlukların deniz ve kara güçlerine bölünmesi vb.*) dayanarak uluslararası politika hakkında “yasalar” ortaya koyar (Doods, 2007: 25). Jeopolitik, devletlerin toprakları kontrol etme, toprak için rekabet ve dünya siyasetinin mekânlarını üreten coğrafi temsiller ve pratikler olarak tanımlanabilir (Flint, 2006; Tuathail ve Dalby, 1998). Bu bağlamda jeopolitik, uluslararası politikanın çekirdek güçler ve hegemonik devletler tarafından mekânsallaştırılması çalışmasıdır (Tuathail ve Agnew, 1998). Mekânların ve yerlerin kontrolü için verilen mücadele olarak jeopolitik, güç elde etmeye veya buna ilişkin alternatifler karşısında belirli hedeflere ulaşmaya odaklanır (Flint, 2006: 28). Devletlerin jeopolitikaları çerçevesinde kavramsallaştırılan bu olgu, iktidarın meşruiyet kazanması ve/ya hegemonyasını sürdürmesi gibi pratik ve kendi ideolojisini sağlamlaştırmasını sağlar (Karakaş ve Yılmaz, 2023). Bu anlamıyla jeopolitik, siyasal iktidarın hem iç siyasette hem de dış siyasette ontolojik meşruiyetini sağlar. Bu meşruiyet, siyasal iktidarın kendi teritoryasında ulusal bir kimlik inşa etmesiyle gerçekleşir. Zira iktidar bu kimliğin içerisindekileri (biz) ve dışındakileri (ötekileri) kodlar ve bunu fiziki sınırlar ve ideolojik söylemler ile yer politikası haline getirir.

Devletlerin ulusal bir birlik içinde kurulmasını ve kökleşmesini *jeopolitik bir eylem* olarak tanımlayan Tuathail ve Dalby (1998), söz konusu eylemin; ulusal kimliklerden tek bir ulusal kimlik yaratma, dışarıyla bir sınır oluşturma ve farklı yerleri üniter bir iç mekâna dönüştürme işlevi olduğunu öne sürerler. Bu bağlamda modern ulus devletlerin temel yapı taşı olan milliyetçilik-ulusçuluk, jeopolitik bilginin üretilmesinde kullanılan etkin faktörlerden biridir. Zira milliyetçilik farklı devletlerin

halkları arasında farklılıklar inşa edilmesini gerektirir. Bu farklılık, devletlerin jeopolitik kodlarının bir parçası olarak "düşman", "tehdit" ve "tehlike" kavramlarının inşa edilmesine alan açar. Bu kavramlar, "tehlikeli bir dünya" ve buna nasıl karşılık verileceğine dair belirli bir vizyonu emreden askeri görüşe bağlıdır (Flint, 2006). Bu pratikler, ulus-mekân, ulusal tarih, ulus-mekânın homojenleştirilmesi ve tarihin pedagojikleştirilmesi gibi eylemler bütünü içerir (Tuathail ve Dalby, 1998: 3)

Ulus kimliği ideolojisi bağlamında inşa edilen milli kimlik; tarihi bir toprak parçası ve buna duyulan aidiyet, ortak mitler ve tarihi anlatılar, ortak bir kültür, ortak bir ekonomi ve tüm üyeler için ortak yasal haklar ve görevlerle tanımlanır (Smith, 1994). Ulus devlette 'tarihi topraklar', yine belirli 'ötekilerin' rol oynadığı bir fetih, savunma, kahramanlık ve kayıp söylencelerini içerir. Dahası, dış ilişkilerden kaynaklanan travma ve gurur duyguları olmaksızın, ulusal kimlik düşünülemez (Dijkink, 1996). Bu bağlamda ulus devlet kendi teritoryasını, bireyin ulusla özdeşleşmesinin fiziksel şablonu haline getirir ve buna uygun gerçeklikler (gerçekler değil) üretir. Buna göre her devlet kendi teritoryasında siyasi kültürünü inşa ederek ulusal öznelere kültürel alanlarını, algılarını ve faaliyet sınırlarını çizer (Bonura, 1998). Sonuç olarak jeopolitik, teoride, dilde ve pratikte, toprak parçalarını ve insan kitlelerini sınıflandırmaktır (Flint, 2006). Belirli bir ideolojik bağlama göre kitleleri yönetmek, zihinsel kurulumlarını kodlamak ve buna ilişkin politikaları yeniden inşa etmektir. Bu tasnif ve kodlamalar küresel ölçekli olabileceği gibi bölgesel veya daha dar ölçekli bir coğrafyayı içerecek biçimde de temsil edebilir. Küresel ölçekli *Doğu ve Batı* ya da *Türkiye'nin Doğu ve Batı*'sı gibi.

Bu çalışmada, Türkiye'nin jeopolitik tasavvuru ve söylemine dair *Doğu-Batı* ikilemi, iki varsayım üzerinden tartışılmaktadır. *İlki* modern ulus devletin kurulmasını takip eden dönemde kurucu unsurun, Türkiye'nin modernleşme/Batılılaşma ideolojisindeki ve toplumun kolektif kimliğinin dönüşmesindeki etkinliğidir. *İkincisi* ise Batılılaşma/modernleşme ideolojisiyle bağlantılı olarak Türkiye'de, jeopolitik söylemlerin Doğu ve Batı ekseninde dillendirilmesi ve yorumlanmasıdır. Türkiye tarihinde tepeden inme bir biçimde kurgulanan Batılılaşma, iki zamanın (eski ile yeni; gelenek ile çağdaşlık) ve iki mekânın (Doğu ile Batı) yörüngesini doğrudan etkilemiştir (Belge, 2007). Türkiye'nin jeopolitik kimliğini şekillendiren siyasi aktörler, "modernize edilmiş Batılı değerlere" dayalı yeni bir kimlik benimsemiştir (Doğanyılmaz, 2013). Bu bağlamda dünya, jeopolitik açıdan iki farklı medeniyete bölünmüş ve Türkiye, Doğulu antitezine karşı; medeni, gelişmiş ve üstün modern Batı tahayyülü içinde resmedilmiştir. Kemalist ideolojiye göre modern ve medeni bir devlet olmanın tek yolu, sadece coğrafi anlamda değil, siyasi ve ekonomik anlamda da Batılı olmak anlamında yorumlanmıştır (Yeşiltaş, 2013: 665). Bu ideoloji doğrultusunda, Türkiye'nin Batılılaşma/modernleşme serüvenini bir dizi jeopolitik söylem takip etmiştir. Buna göre Batı medeniyetini referans alan Türkiye; laik, modern, çağdaş bir kimliği takip ederek İslami ve geleneksel kimliğinden sıyrılmıştır. Ancak son dönemlerde muhafazakârlar açısından İslam dünyasının ve Doğu'nun merkezde olduğu yeni bir jeopolitik anlayış benimsenmiştir (Yeşiltaş ve Durgun, 2020). Türkiye'nin jeopolitik ve kültürel kimliğin değişen bu yörüngesi ülkenin mekânsal tahayyülüne ilişkin söylemleri de etkilemiştir. Bu veçhe üzerinden Türkiye'nin konumu, Doğu ve Batı arasında *tampon*, *merkez*, *eksen* ve *köprü* gibi metaforlarla izah edilmeye çalışılmıştır (Bilgin, 2007; Durgun, 2018; Erşen, 2021; Yeşiltaş, 2012; 2020).

2. Türkiye Coğrafyasına İlişkin Jeopolitik Söylemler

Jeopolitiği, iktidarın yürüttüğü her türlü rekabet için büyük fayda olarak gören Lacoste'a (2020: 39-40) göre siyasi güçler, eylemlerini meşrulaştırmak için eski denebilecek *temsiller*, *tarihsel haklar* ve *argümanlar* geliştirerek coğrafi topraklar üzerindeki güç rekabetlerini ve mücadelelerini sürdürürler.

Türkiye’de, Lacoste’un jeopolitik tanımına uygun bir jeopolitik bilgi ve söylem inşa edilmiş, askeri, eğitim ve tarih gibi birçok alanda dolaşıma sokulmuştur. Türkiye’de militarist ideolojinin konsolide ettiği jeopolitik muhayyile, akademi ve eğitim alanında genişçe yer bulmuş ve coğrafi epistememin politikleşmesini sağlamıştır (Özgen, 2016: 2022a). Bu tasavvurun teorik-pratik zemini siyasi aktörlerin, akademisyenlerin, stratejik kurum ve kuruluşların desteğiyle inşa edilen jeopolitik geleneklerle ilişkilidir. Zira siyasi aktörlerin politik kurumların ve bürokratların tekelinde şekillenen *pratik jeopolitik*, mekânın baskın temsilleri ile hâkim mekânsal politikaların jeopolitik düzenini sağlar (Tuathail ve Dalby, 1998). Diğer taraftan benzer motivasyonlarla akademisyenlerin-akademik faaliyetler yürütenlerin ve düşünce kuruluşlarının yürüttüğü *resmi/formel jeopolitik* tahayyüller de mekânın ideolojik konfigürasyonlarının inşasına katkıda bulunur. Bu bağlamda Türkiye’nin iç ve dış politikasını şekillendiren coğrafi konumuna ilişkin politik ve bilimsel söylemler incelendiğinde, ulus-devlet ideolojisinin, jeopolitik kültürdeki en önemli referans noktaları olduğu görülmektedir (Özcan, 2020; Yeşiltaş, 2020; 2013). Kemalist elitler iç siyasette, “milli sınırlar” içerisindeki toprakları milli vatan olarak kurumsallaştırma ve bu sınırları Türkiye’deki insanların kimliklerinin bir kaynağı olarak kavramsallaştırma çabasına girmişlerdir (Özkan, 2019: 163). Ulus-devletin dış siyasetteki jeopolitik muhayyilesi ise ülkenin coğrafi konumunu, “*tehlikeli*”, “*dış güçlerin istilasına açık*”, “*kartografik endişe*” olarak sunmaya dayalıdır (Durgun, 2018). Dış siyasette pratik jeopolitiğin örneklerini oluşturan bu söylemler, Türkiye’nin ilk siyasi partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) genel sekreteri-aynı zamanda dönemin önemli ideologlarından biri- Recep Peker’in demeçlerine de yansımıştır. Peker’in (1935: 10) Türkiye’nin dünyadaki konumuna ilişkin olarak şu çarpıcı ifadeleri kullanmaktadır:

“Coğrafya bakımından Türkiye dünya içinde öyle bir vaziyettedir ki şimalden, cenuptan, doğudan, batıdan her taraftan, her çeşit rüzgârlar bizim üzerimizden geçer. Yurdumuz için coğrafi bakımdan bu her cereyana maruz kalış hali, fikir, politika propagandaları bakımından da aynıdır. Anarşist, Marksist, faşist, hilafetçilik ve beynelmilelcilik propagandaları ve buna benzer birçok propagandalar hep üstümüzden geçer. Bütün bunlar karşısında Türkiye ancak sıkı bir ulusçuluk imanına sarılmış olmalıdır ki biri ötekini besleyen zehirli cereyanlara karşı kendini koruyabilsin. Bu cereyanlar karşısında Türkiye halkını korumak için şimdiye kadar partinin ana vasıflarından biri olan ulusçuluk kilidi ile Türkiye’nin kapısını sımsıkı kapamak için bu vasıf da devlete mal olacaktır.”

Peker’in anlatısında Türkiye’nin dünya üzerindeki konumu, “tehlike” arz eden ve “endişe” yaratmaya uygun bir coğrafyadır. Söz gelimi Türkiye’nin konumunun ‘tehlikeli’ oluşu *rüzgâr* metaforu üzerinden anlatılmıştır: Çeşitli rüzgârların (*Marksist, Faşist, Hilafetçi*) cereyanına maruz kalma tehlikesine sahip Türkiye, tüm bunlara karşı bedenini (vatanını) muhafaza etmelidir. Peker’in coğrafyaya referansla kavramsallaştırdığı bu ideolojik duruş, 1940’larda jeopolitik kavramı etrafında şekillenmeye başlamış ve Türkiye’de siyasal kültürün başvurduğu kurucu bir kaynak haline gelmiştir (Yeşiltaş, 2012: 136).

Soğuk Savaş döneminde Türkiye gündemine giren jeopolitik kavramı, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından sahiplenilmiş ve güvenlik endişelerine çözüm üretecek ‘bilimsel’ bir disiplin olarak sunulmuştur (Eryücel, 2020). Ordu tekelinde olan jeopolitik söylem ve pratik, iç ve dış politikayı şekillendirmiştir. Bu bağlamda Ordu, jeopolitiği küresel siyasetin sorunlarına ve dinamiklerine ışık tutacak bir “bilim” ve cumhuriyetin modernleştirici projesinin esas ideolojisi olan “içeriye (ulus-devlete) nizam vermenin” aracı olarak kullanmıştır (Bilgin, 2007; Yeşiltaş, 2012). Jeopolitiğin rasyonalist yüklemelerle çerçevelenmesi ve ordunun jeopolitik üzerindeki hâkimiyetinin gösterilmesi, ordunun

devlet yönetimine ilişkin bu ayrıcalıklı bakış açısına hâkim olan ve dolayısıyla devlet politikaları oluşturma yetkisine sahip bir özne olarak kurulmasına yardımcı olmuştur (Bilgin, 2007: 745). TSK'nın 25. Genel Kurmayı Başkanı Yaşar Büyükanıt'ın, 2008'de yaptığı konuşma pratik jeopolitiğin bir örneğini oluşturmaktadır;

Uluslararası alanda güvenlik ortamının son derece değişken ve öngörülere zorlaştıran bir hâl aldığı günümüzde, dünyanın en hassas bölgelerinden birinde, etrafi istikrarsızlıklarla dolu bir coğrafyada yer alan ülkemizin, tehdit algılamalarında da bir genişleme olduğu bilinen bir gerçektir... Bugün, gerek Atatürk milliyetçiliğinin birleştirici ve kucaklayıcı niteliklerinden uzaklaşarak etnik milliyetçiliğe ve bölücülüğe dayandırılan girişimler gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nin laik ve demokratik yapısını, çağdaş kazanımlarını ortadan kaldırmayı amaçlayan irtica, bu kapsamda ele alınması gereken iki ciddi tehdit olarak karşımızda durmaktadır. Kurulduğu günden beri böylesine ciddi tehlikelerle aynı anda karşı karşıya kalmamış olan ülkemizin ulusal, üniter ve laik yapısını bozmak, birliğini ortadan kaldırmak ve sonuçta bölünmeye hazır bir Türkiye görmek isteyenlerin var olduğu bir gerçektir. Kararlı duruşuyla Türk Silahlı Kuvvetlerini bazı çevrelerin planlarının karşısındaki en büyük engel olarak kabul edenlerin yürütmekte olduğu bu karanlık savaşı görmezden gelmek mümkün değildir (Büyükanıt, 2008).

Soğuk Savaş sonrası jeopolitik tahayyül, küresel bağlamda Doğu ve Batı olmak üzere iki alternatif siyasi-ekonomik örgütlenme modeli etrafında şekillenirken, Türkiye Batı yanlısı yönelimi (Avrupa kurumlarına üyeliği sayesinde ve ekonomik sermaye) sayesinde kendisini Batı'da konumlandırmıştır (Bilgin, 2004: 278; Gülersoy, 2005). Bu dönemde Türkiye'ye biçilen rol, Doğu ve Batı dünyaları arasında "tampon" ve "merkez" ülke konumuydu (Diken, 2020: 189). Bu söylem ile Türkiye jeopolitiği, bir yandan NATO (Batı) ittifakının vazgeçilmez (dostlarına güven veren) bir konuma yerleştirilirken, diğer yandan Sovyet/Rus tehdidinde dayalı hassas durumu nedeniyle içerde ve dışarda güçlü olmanın bir sebebi olarak kurgulanmıştır (Yeşiltaş, 2020: 76). Ayrıca aynı dönemlerde siyasi aktörler, Türkiye'yi, Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarının Batı'ya taşınmasında bir "kavşak", "terminal" ve "merkez" olarak tanıtmaya başlamışlardır. Bu yönelim bölgesel güç konumunu Avrasya üzerinden inşa eden yeni bir paradigmadır (Erşen, 2021: 30). Avrasya yönelimi Türkiye'de kullanılan jeopolitik söylemin köklü bir değişim geçirmesine atıfta bulunur. Nitekim 1990'lı yıllarda dolaşıma sokulan bu söylem, militarist jeopolitiğin tekelci konumunu kaybettiğinin göstergesidir (Özcan, 2020: 129). Sivil ve akademik alanda jeopolitik söylemin şekillenmeye başladığı bu dönemde, Pantürkizm gibi ideolojiler Türkiye'nin jeopolitik muhayyilesine eklenmeye başlamıştır. Türkiye'de Avrasya ve Pantürkizm söylemleri, Avrasya hattı boyunca inşa edilecek bir bölgesel liderlik ve dengeleyici aktör rolünü kucaklama eğiliminde olmuştur. *Eksen kayması* olarak adlandırılan bu paradigmatik yaklaşım, jeopolitik ibrenin kısmen Batı'dan Doğu'ya meylettiğinin göstergelerindedir. Nitekim Ocak 2005'teki Rusya ziyaretinde, dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, Türkiye'nin Şangay İş Birliği Örgütü'ne üye olma isteğini Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e iletmesi (Öz ve Eresa, 2013: 43) ve 2017'de, S-400 füze savunma sisteminin Rusya'dan satın alınması bu eğilimin kısmen mesafe kaydettiğini göstermektedir. Hiç şüphesiz bu gelişmelere karşın NATO müttefiklerinin Türkiye'ye yönelik eleştirilerinin de yükseldiğini (Filiz, 2021: 780) belirtmek gerekir.

Soğuk savaş sonrası yakın dönemde Türkiye, NATO ve OECD üyeliği ile Batı'ya bağlı kalmaya devam ederken, özellikle 2000'li yılların başında, ülkenin uluslararası itibarını ve bölgesel etkisini arttıran bir dizi yeni dış politika girişimi başlamıştır (Larrabee, 2010). Bu dönemde Türkiye'nin sadece

Batı'ya yönelmekle kalmayıp Müslüman dünyasında daha aktif bir rol oynamaya çalışması gerektiği öne sürülmüştür (Zachariades, 2018). Nitekim dönemi Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu (2009-2014) öncülüğünde Türkiye'nin rolü "merkez ülke", "coğrafi süreklilik", "düzen", "medeniyet coğrafyası", "stratejik derinlik" ve "tarihsel derinlik" gibi jeopolitik tahayyüller geliştirilmiştir (Yeşiltaş, 2013). Bu bağlamda Davutoğlu'nun (2014: 563) kaleminden şu ifadeler dökülmüştür;

“Yoğun bir medeniyet bunalımının yaşandığı, insanoğlunun bütün doğrularını yeniden kurma çabası içine girdiği, bu çerçevede de bütün tarihi kültür birikimlerini yeniden keşfetmeye çalıştığı bir dönemde Türkiye gibi köprü ülkelerin farklı medeniyet birikimlerini bünyesinde barındırıyor olmaları yeni bir medeniyet açılımı için ciddi bir kaynak oluşturmaktadır. Bizi diğer toplumlardan farklılaştırarak tarih sahnesine özel bir konumla çıkartacak olan da temelde bu özgün niteliklerimizdir”.

Davutoğlu'nun temsil ettiği muhafazakâr-milliyetçi gelenek, Neo-Osmanlılık ideolojisini kurmaya ve Kemalist ideolojinin jeopolitik söylemlerini silikleştirmeye yöneliktir. Yeşiltaş'ın (2014: 54) vurguladığı gibi, Kemalistlerin jeopolitik kimliğinde Batıcılık, laiklik ve ulus-devlet birbirinden ayrılmaz bir bütünlük arz eder. Batıcılık ve seküler devlet kimliği Türkiye'nin jeopolitik kimliğinde önemli bir işleve sahiptir. Buna karşın Davutoğlu'nun temsil ettiği gelenek açısından jeopolitik kimlik sorunu, Türkiye'nin ait olduğu çok bölgeli kimliklerinin sentezi (hem Batının hem de Doğu'nun bir parçası) olarak kurgulanmaktadır.

3. İmparatorluktan Ulus-Devlet Kimliğine: Türkiye'nin Kültürel Kodlarını Betimlemek

Türkiye'de, Doğu-Batı kavramlarının ima ettiği kültürel kodlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun 18. yüzyılda başlattığı ve Cumhuriyet Türkiye'sinin kurucu unsur haline getirdiği Batılılaşma/modernleşme içinde palazlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda, özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısında (1774 Viyana kuşatması sonrasında) başlayan (Cantez, 1987: 47) ve 19. yüzyılda artarak gelişen Batılılaşma hareketlerinin, Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar uzanan yaklaşık 150 yıllık süreçte belirginleşen iki genel görünümünden bahsedilebilir. *Birincisi*, “devletin korunup kollanması ve ihya edilmesi” türünden pratik ve pragmatik önlemler iken *ikincisi* “topyekûn Batılılaşma” hamlesidir (Toker ve Tekin, 2007: 82). Devletin korunması yaklaşımı, yüzeysel bir modernleşme (askeri reformlar) arz eder. Bunu bir dizi anayasal haklar ve reformları içeren antlaşmalar (Tanzimat ve Islahat Fermanları) takip etmiştir. Askeri, merkezi bürokrasi, vergi sistemi, laik eğitim ve ekonomik bütünleşme gibi birçok sosyal ve siyasal konuyu barındıran bu fermanlar bazı çağdaş gözlemciler tarafından “legislation-yasama” faaliyeti olarak yorumlamıştır (Ortaylı, 2007:9; Zürcher, 2018). Bu gibi yapısal değişimler, Türkiye'nin Batılılaşma tarihinde önemli bir mirastır. Nitekim “On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllar dünyasında, Türkiye ya modernleşmek ya da mahvolmak durumundaydı; Tanzimatçılar da bütün başarısızlıklarıyla birlikte, daha sonra yapılacak olan daha köklü modernleşme için zorunlu temeli kurdular” (Lewis, 1993:129). Bu fermanı hanedanlık açısından daha radikal reformlar takip etmiştir. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Batılılaşmanın siyasal bir parçası olarak Meşrutiyet hareketleri, Batının desteğini kazanmak için anayasal bir monarşiye, meşruiyete dayalı olarak ortaya çıkmıştır (Ahmad, 2019). Osmanlı tebaasında bulunan halkları, Avrupa'da meydana gelen milliyetçilik akımından korumaya yönelik bu yapısal reformlar yerini bir dizi fikirsel ve ideolojik akıma bırakmıştır. Nitekim sırasıyla *Osmanlılık* (İmparatorluğun bünyesindeki halkları ortak bir üst kimlikte tutma girişimi); *İslamcılık*, (“şeriatın değerlerini” tekrar topluma kazandırmak ve İslam dini üzerinden bir birlik sağlamak); *Türkçülük*, (dilsel, tarihsel ve kültürel alanda Türk birliği) akımları başlamıştır. (Akşin,

2007; Karpat, 2006; Köçer, 2003; Mardin, 1991). En nihayetinde Türkçülük ideolojisi üzerinden yükselen bir uluslaşma süreci ortaya çıkmıştır.

1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kimliğini bambaşka bir ideolojiye göre dizayn etmiş ve ulus-devlette atılacak önemli adımı devletin tam olarak laikleşmesi olarak görmüştür (İnalçık, 2016). Kurucu lider Atatürk, önceki dönemlerdeki Batılılaşmanın yeterli enerjiye sahip olmadığını eleştirerek bunu “*muasır medeniyet seviyesine*” erişilmesinin kesin yolu olarak görmüştür (Belge, 2007:53). Atatürk, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan beri süregelen bir yaraya merhem olmak, Avrupa üstünlüğü altında ezilen ülkesini bu gelişmiş ülkelerin çağdaş uygarlık düzeyine erdirmeyi hedeflemiştir” (Oran, 1990:163). Bu düşünceye göre, Batılılaşma genç Türkiye’nin tüm sorunlarını çözebilecek bir *reçete* olarak düşünülmüştür. Ancak “Batılılaşma nasıl olacaktı, ne kadar Batılılaşmak gerekiyordu?” bu sorular dönem içerisinde Türkiye’nin *ilerleme* ve *gelenek* arasında nasıl sıkıştığını göstermektedir. Batılılaşma ile geleneksellik arasında endişe yaratan bu düalizm, kurucu kadronun dayatmış olduğu bir dizi *sosyopolitik, sosyoekonomik, sosyokültürel alanı kapsayan devrimlerle gerçekleşmiştir* (Oran, 1990:166). Tüm bunlar Saltanatın kaldırılıp Cumhuriyetin ilan edilmesiyle başlamış, ekonomi, hukuk, eğitim alanlarındaki atılımlar ile desteklenmiş ve kılık-kıyafet, Latin alfabesinin kabulü, kadınlara sağlanan haklar, dildeki gelişmeler ile sağlamlaştırılmıştır (Erşan, 2006: 44). Bu devrimlerin zihni inşası *dil, anlam, düşün ve kültür* çağdaşlaşması sayesinde gerçekleşmiştir (Berkes, 2019). Dolayısıyla hayatın her noktasına yerleştirilmeye dayanan çağdaşlaşma, sancılı ve bir o kadar karmaşık bir süreci doğurmuştur. Nitekim 1928’de devletin dinini İslam olarak belirleyen anayasa maddesi kaldırılmış ve Latin alfabesi getirilmiştir. Bu nedenle “eski yazı bilenler bir gecede okuma yazma bilmez hale gelmiş ve işlerinden olmamak için en kısa sürede Latin alfabesini öğrenmeleri zorunlu olmuştur” (Ahmad, 2019: 99). Tüm bunlar toplumun gündelik pratiğini, geçmişini ve kolektif bilicini derinden sarsmıştır.

Türkiye’de Batılılaşmanın toplumsal muhayyilede ortaya çıkardığı yapısal dönüşüm, *kolektif kimliğin* yeniden kurulmasıdır. Zira Batılılaşma, toplumun kolektif kimliğini ve belleğini zedelemiş, içinde yaşadığı dünyayı kendisinin kılma ve bu sayede dünya üzerinde etkide bulunma kapasitesini sekteye uğratmıştır (Toker ve Tekin, 2007). Bu bağlamda İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e geçişe eşlik eden Doğululuk/Batılılık arasındaki tartışma, toplumu, çeşitli biçimlerde ifade edilen (*eski/yeni, geleneksel/modern, sağ/sol, resmi/öteki, seküler/muhafazakâr* vb.) kutuplara bölerek, toplumsal düzeyde bir kimlik çatışması ve karmaşası yaratmıştır (Berktay, 2007:272). Batı uygarlığının kurucu ilkeleri toplumun ortak düşselliğine girmiş ve aynı zamanda Müslüman bilincini yaralamıştır (Göle, 2006). Dahası Gülersoy’un (2019: 3) da belirttiği gibi “bitmeyen Doğu-Batı çatışmasının” zemin taşları döşenmiştir. Dolayısıyla Türkiye’de modernleşme *ne Doğulu ne de Batılı* olabilen geçiş halindeki (tranzisyonel) toplumların *yaralı bilinç* durumuna örnektir. Bu bilinç hali, “Batı uygarlığının periferisinde kalan toplumların artık “değişim karnavalına katılamadıkları dolayısıyla tarih ve bilgi alanının dışında kaldıkları için “kültürel şizofreni” ye kapıldıklarını, ima eder” (Göle, 2017: 117). Bu durum modern Türkiye’de, Şark-İslâm kültüründen Batı medeniyetine geçiş sürecinde çok ciddi bir şekilde hissedilmiştir. İnsanlar gündelik hayatını sürdürürken bile sürekli bir Doğu-Batı gerilimi yaşarlar. Bazen kuşak çatışması biçiminde, bazen aile yakınları arasında ortaya çıkan farklı yaşam stilleri, bazen politik tavırlarda bu meseleyle karşılaşırız (Livaneli, 2021).

Türkiye’de Doğu ve Batı tartışmaları; tarihsel, sosyokültürel, ekonomik ve siyasal kurulumla bağlı jeopolitik örüntüleri içeren bir dizi anlamı bagajında taşımaktadır. Öyle ki Türkiye’de gündelik yaşama dair sosyopolitik uygulamalar ve popüler kültürün de etkisiyle yaygınlaşan çeşitli söylemler, Doğu ve Batı temsillerine yönelik ayrıntılarla doludur. Nitekim Türkiye’nin Doğu ve Batı arasındaki

konumuyla ilgili özellikle sosyopolitik, kültürel, tarihsel, edebi ve coğrafi perspektiften ele alan zengin bir literatür vardır (Belge, 2007; Berkes, 2019; Berktaş, 2007; Bilgin, 2004, 2007; Doğanyılmaz, 2013; Durgun, 2018, 2020; Gülersoy, 2019; Kahraman, 2007; Yeşiltaş, 2012; 2013; 2014; 2020). Bu çalışmada da amaç, Türkiye’deki Doğu ve Batı tartışmalarının tarihsel, kültürel ve formel söylemlerdeki izini sürmek ve örneklem grubunun görüşleri doğrultusunda bu kavramalara yüklenen anlamları alan çalışmasıyla yeniden çözümlemektir. Bu kapsamda, Türkiye’nin Doğu ve Batı arasındaki konumuna ilişkin düşünsel kodları ve algılama biçimlerini analiz etmek için aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

Katılımcılar, *Doğu* ve *Batı* kavramlarını nasıl tanımlamakta, ne tür anlamlar yüklemekte ve bu iki kavram arasında Türkiye’yi nasıl konumlandırmaktadır?

Katılımcılara, kendilerini Doğulu ve/ya Batılı hissettiren/düşündüren şey nedir? Bu duygu ve düşüncenin [formel] jeopolitik söylemlerle ne tür bir bağlantısı vardır?

Katılımcılara göre, Doğu ve Batı kapsamında, Türkiye’nin rol model almasını istediği ülkeler hangileridir?

4. Yöntem

4.1. Araştırmanın modeli ve çalışma grubu

Nitel araştırma modeli çerçevesinde, vaka/durum çalışması olarak hazırlanan çalışmada betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz, araştırma temasına yönelik olarak, belirlenen temel kategorilere göre katılımcı görüşlerinin işlenmesi ve uygun bir desenin oluşumunu ifade eder. Araştırmacının, katılımcılara yönelttiği sorular vasıtasıyla temanın kavramsal boyutlarını tanımlamak ve konuya yönelik tasvirler yapmak betimsel analizin genel özelliklerini oluşturmaktadır. Bu yaklaşıma göre elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır (Özgen, 2022b: 186).

Yorumsamacı anlayışa dayanan nitel araştırma yaklaşımlarından durum/vaka analizi, sosyal yaşamın özelliklerini veya niteliklerini vurgulamaya çalışır. Bu durum ister bir dizi etkileşim, ister ortak davranış kalıpları ya da yapılar olarak algılsın, geçerlidir (Hamel ve Dufour vd., 1993). Nitel araştırmalarda betimsel çözümlemenin temel amacı, katılımcılara sorulan sorulardan hareketle elde edilen verilerin düzenlenmesiyle ortaya çıkan kavramsal boyutların ya da çalışma temasına göre hazırlanan alt tematik boyutların ve bu boyutlar altında yer alan kavramsal veri setlerinin analiz edilerek yorumlanmasını ifade eder. Dahası betimsel analizlerde amaç, araştırma konusundaki zihinsel yapıları görünür kılmak ve öznelere bilinçlerini şekillendiren unsurların ve yapısal kodların ilişkisini ortaya koymak ve anlam üreten içerikleri çözümlemektir.

Çalışmanın veri kaynağını oluşturan örneklem grubu belirlenirken hem Türkiye’deki coğrafi konumlarına hem de sosyal bilimler açısından daha çok bilim alanı barındırmalarına göre üniversiteler tercih edilmiştir. Bu kriterler bağlamında İstanbul Üniversitesi (İÜ) ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi’nde (VYÜ) eğitim gören öğrenciler çalışmanın örneklem grubunu oluşturacak şekilde tasarlanmıştır. Doğu ve Batı kavramlarına ilişkin maksimum çeşitliliği elde etmek amacıyla bu iki üniversite ve dolayısıyla bu iki şehir (Van ve İstanbul) örneklem alanı olarak seçilmiştir. Örneklem grubu ise sosyal bilimler genelini kapsadığı düşüncesiyle bu iki üniversitenin İlahiyat, Edebiyat ve Siyasal Bilgiler/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerine bağlı altı bölümden seçilmiştir. Böylece bu fakültelerin Temel İslam Bilimleri (20), Türk Dili ve Edebiyatı (20), Tarih (20), Coğrafya (20), İngiliz

Dili ve Edebiyatı (20) ile Siyaset Bilimi/Kamu Yönetimi (20) bölümlerinde öğrenim gören toplam 240 katılımcı çalışmaya dâhil edilmiştir.

4.2. Veri toplama tekniği ve analizi

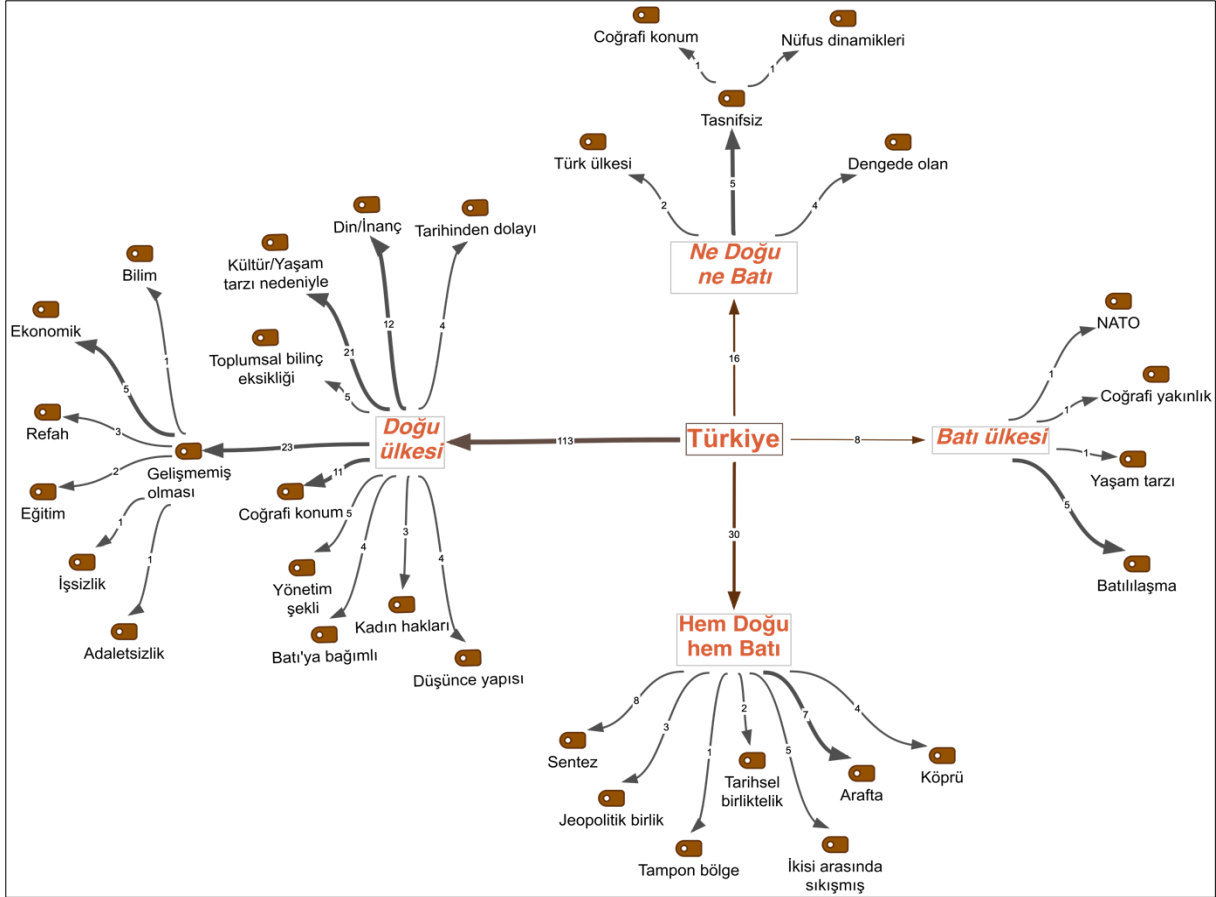
Araştırmada kullanılacak veri setinin temini için öncelikle gerekli resmi izinler alınmış ve çalışmanın örneklem grubunu oluşturan İÜ (10.05.2022-27.06.22) ve YYÜ’nde (18.10.2022-01.11.2022) öğrenim gören katılımcılarla birebir görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların yarı yapılandırılmış görüşme formuna verdikleri cevaplar çalışmanın temel veri seti olarak kayıt altına alınmıştır. Türkiye’nin, Doğu ve Batı üzerinden nasıl tasavvur edildiğine ilişkin görüşlerini almak ve detaylandırmak amacıyla katılımcıların görüşme formlarına verdikleri cevaplar titizlikle incelenmiş ve ilgili cevap formları sırasıyla kodlanarak (K1, K2, K3 gibi) tasnif edilmiştir. Kodlanan formlarda yer alan kavramlar, tematik analiz tekniğine uygun şekilde, benzerlik ve farklılıklarına göre gruplandırılmış ve frekans değerleriyle birlikte kavram ağı şeklinde görselleştirilmiştir. Bu teknik işlemler MAXQDA veri işleme programı vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca betimsel analiz tekniğine uygun olarak katılımcıların (K1, K2, K3 gibi) görüşlerinden yararlanılmış ve çarpıcı açıklama ve ifadeleri doğrudan alıntılanarak metnin anlamsal derinliği artırılmıştır (Özgen, 2020: 39). Temel motivasyon, katılımcıların Türkiye’yi Doğu ve Batı arasında nasıl, neden ve neye göre konumlandıklarını detaylandırmaktır.

5. Bulgular

5.1. Doğu ve Batı İkileminde Türkiye

Siyasi ve bölgesel çalışmalarda ve analizlerde Türkiye, bir Orta Doğu ülkesi olarak anılmaktadır (CIA, 2022; FAO, 2009; Lewis, 1993; Yılmaz, 2010; Zürcher, 2018). Bu, coğrafi bir yönü işaret etmekle beraber sosyal, kültürel, ekonomik ve politik anlamlar da taşır. Bu nedenle Türkiye’nin konumu tartışılırken ortak kültürlerin ve dini bağların Türkiye’yi Orta Doğu’da konumlandığı ancak demokratik yönetim ve devlet sekülerizmi gibi Batı gelenekleri nedeniyle Türkiye’nin, Orta Doğulu olmayan bir bağlamda tasavvur edildiği görülmektedir (Gökmen vd., 2012).

Türkiye’nin Doğu ve Batı arasındaki konumunu etraflıca tartışabilmek için katılımcılara, “*Türkiye bir Doğu ülkesi midir yoksa bir Batı ülkesi midir?*” sorusu yönlendirilmiş, verilen cevaplar doğrultusunda dört temel kategori belirlenmiştir (Şekil 1). Bu kategoriler ve frekans değerleri şöyle tanımlanmıştır: Türkiye, “Doğu ülkesidir” (f=113), “Batı ülkesidir” (f=8), “Hem Doğu hem Batı” ülkesidir (f=30) ve “Ne Doğu ne Batı ülkesidir (f=25).

Şekil 1. Türkiye'yi Doğu ve Batı kavramları üzerinden tanımlayan katılımcıların görüşlerini yansıtan kavram

Katılımcıların görüşlerini yansıtan en yüksek frekans değerinden anlaşılacağı üzere Türkiye bir Doğu (f=113) ülkesi olarak tanımlanmıştır. Buna ilişkin kavramsal tanımlamalar ve frekans değerleri sırasıyla; gelişmemişlik (f=23), kültür/yaşam tarzı (f=21), din/inanç (f=12), coğrafi konum (f=11), toplumsal bilinç eksikliği (f=5), yönetim şekli (f=5), Batı'ya bağımlı (f=4), tarihten dolayı (f=4), düşünce yapısı (f=4), kadın hakları (f=3) olmak üzere on (10) alt kategori altında toplanmıştır.

Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel özellikleri nedeniyle "gelişmemiş" (f=23) bir Doğu ülkesi olduğunu ifade eden katılımcılar en sık *ekonomik* (f=5), *refah* (f=3), *eğitim* (f=3) noksanlığından söz etmişlerdir. Nitekim katılımcı ifadelerine göre, Batı'ya kıyasla Türkiye; sahip olduğu eğitim, sosyal ve siyasal adalet, ekonomi, para değeri ve işsizlik gibi nedenlerden dolayı "tipik" bir Doğu ülkesidir. Buna göre katılımcı ifadeleri:

K235: "Türkiye Doğu ülkesidir. Gelişmemişliğin, medeniyetsizliğin, sosyal ve siyasal eşitsizliğin, ekonomik adaletsizliğin görüldüğü tipik bir Doğu ülkesidir".

Türkiye'nin sahip olduğu kültürel özellikler ve değerler, Doğu ülkesi olma göstergesi olarak yorumlanmıştır. Nitekim Türkiye'nin Doğu medeniyetlerinden etkilenmesi üzerinden ifade edilen bu durum, *inanç*, *medeniyet* ve *köken* kavramları üzerinden dile getirilmiştir. Katılımcı ifadelerine bakıldığında Türkiye,

K98: "Kültür ve medeniyet olarak Doğu ülkesidir. Çünkü yüzyıllar boyunca Doğu medeniyetinden etkilenmiştir".

Din ve inanç gibi değerler, bireylerin coğrafi ya da kültürel algılarına önemli etki etmektedir. Bunun bir örneği Doğu ve Batı tahayyülü ile din arasındaki ilişkide görülebilir. Bu söyleme göre Batı

medeniyetinin kökleri, Yahudi-Hristiyanlık geleneğine dayanırken; Doğu, İslam ile özdeşleştirilir (Kalın, 2017; Said, 2020). Esasında din, Doğu ve Batı kavramlarının ortaya çıkmasında ve sürdürülmesinde kritik bir ögedir (Hentsch, 1996). Bu nedenle Doğu ve Batı birçok kez din ve inanç kategorileri olarak konumlanmıştır. Katılımcılar da buna paralel olarak Türkiye'nin dini inancı nedeniyle (f=12) bir Doğu ülkesi olduğunu düşünmektedirler. Katılımcılara göre:

K23: "Türkiye bir Doğu ülkesidir. Siyasilerin seneler sonra bile hâlâ büyük bir kesimi "dindarlık" kisvesi altında manipüle edilmeleri; toplumdaki sorgulamadan bir savunma, tutuculuk, anlayışı... Her düşünceye saygı göstermeme gibi..."

K53: "Türkiye Atatürk'ümüzün kurduğu zamanlarda çok güzel bir şekilde Batı'nın iyi özelliklerini aldı, ancak 2000'lerin başından beri resmen bir Doğu ülkesine benzedik, siyasal İslam yüzünden yasalar önemsizleşti. Kadın hakları geri plana atıldı".

Katılımcılar, Türkiye'nin dindarlığına siyasi bir rol atfetmektedirler. Bu bağlamda siyasi aktörlerin ideolojik perspektifleri ve davranış biçimleri, "laiklik ile siyasal İslam" arasında yaşanan çatışmanın bir ürünü olarak görülmüştür. Zira K23 ve K53'ün Türkiye'nin siyasal tarihine ve aktörlerine atıfla yapmış oldukları yorum buna örnek verilebilir. Bu bağlamda Türkiye'nin Doğulu bir ülke olarak algılanması siyasi aktörlerin dini söylemlerini dolaşıma sokmaları, toplumun dine bağlı yaşam biçimi, muhafazakâr eğilim ve siyasal İslam'ın politikalarıyla doğrudan ilgilidir.

Türkiye'nin Doğu ve Batı arasındaki konumuna ilişkin diğer bir tasavvur ise Türkiye'nin hem Doğu hem de Batı ülkesi olduğudur (f=30). Bu eğilim coğrafi ve kültürel özçülüğe dayanan formel jeopolitik söylem ve tarihsel süreçle örtüşmektedir. Zira katılımcılara göre, Türkiye Doğu ve Batı arasında sentez (f=8), arafta (f=7) ve köprü (f=4) bir ülkedir. Türkiye'yi Doğu ve Batı'nın sentezi olarak yorumlayan katılımcılara göre:

K31: "Türkiye karma ve sentez bir ülkedir. Yaşam tarzı olarak da kültür olarak da iki tarafın tuhaf bir kombinasyonunu oluşturdu"

K50: "Türkiye doğu ve batı kültürü arasında araftadır. Yerini bulmaya çalışan muhafazakâr bir ülkedir".

Türkiye'nin Doğu ve Batı konumunu "köprü" (f=4) kavramı üzerinden metaforlaştıran katılımcılar, bu durumu iki blok arasındaki tarihsel bağlara ve siyasi etkileşimlere bağlamıştır. Bu bağlamda katılımcı ifadeleri:

K 9: "Bence Türkiye ikisini de bünyesinde barındırıyor. Tarihten gelen bir doğu etkisi var. Fakat batı ile de yakın ilişkileri var. Bu nedenle ikisi de değil, ikisinin ortasında bir yerde. Uluslararası köprü işlevinde".

Diğer yandan Türkiye'ye yönelik başlıca tanımlamalar olarak; Osmanlı mirası, gelişmemişliği, yaşam biçimi, Müslüman, olması nedeniyle Doğu; Batılılaşma süreciyle, modern yaşantısıyla, gelişmişliği ile Batı ülkesidir. Bu bağlamda katılımcıların ifadesiyle Türkiye, Doğu ve Batı coğrafyası ve kültürleri arasında "sıkışmış"tır.

K 135: "Türkiye bir doğu ülkesidir çünkü Türkiye Osmanlı'nın bir devamıdır. Osmanlı da doğu coğrafyasında kurulmuş bir ülke ve gelenekleri kültürü doğu kültürüne daha yakındı. Bu yüzden Türkiye Osmanlı'nın devamı olduğu için aynı meziyetlere sahip bir ülke ama fazlaca asimile olmuş bir doğu ülkesi"

K 64: “Coğrafi olarak her ikisiyken kültür olarak Doğu, fakat yaşam olarak Batı ülkesidir. Yozlaşmış ama kültürlerine bağlı araya sıkışmış bir ülkeyiz”.

Son dönemlerde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde aday statüsünden çıkamaması ve 2002 yılında milliyetçi-muhafazakâr siyasi geleneğin Orta Doğu ve Afrika bölgelerine yönelik geliştirdiği ilişkiler, Türkiye'nin Doğu ve Batı arasındaki konumunu sorgulanır hale getirmiştir. Zira günümüzde Türkiye, Doğu'yu ekonomik, siyasi ve kültürel sistemiyle bütünleştirerek Batı'yla ilişkilerini sağlamlaştırmaya çalışmaktadır (Cavlan, 2010). Katılımcılar Türkiye'nin konumunu ifade ederken sık sık bu geçişe değinmişlerdir:

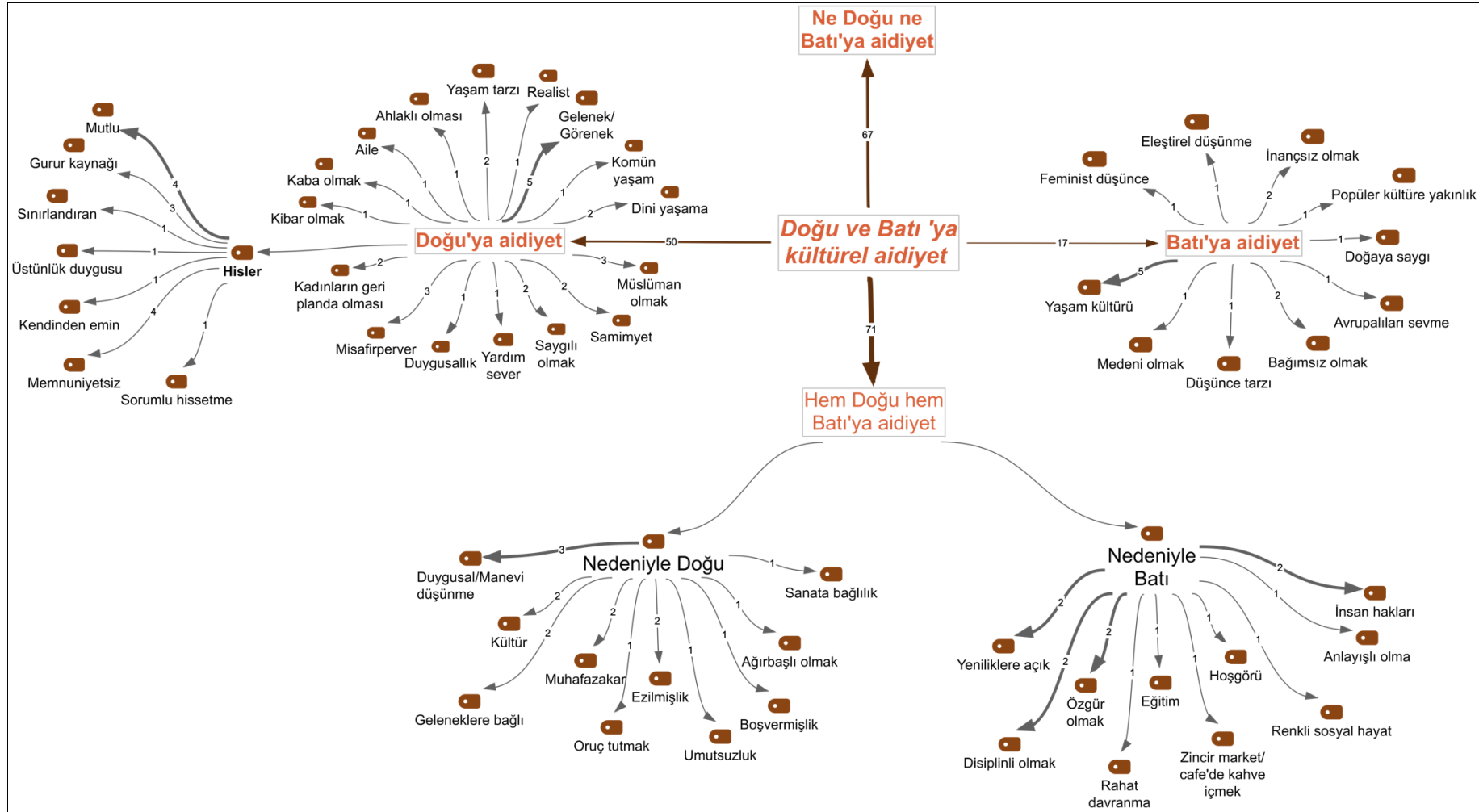
K 20: “Türkiye, 1980'lere kadar, hatta 2000'lere kadar küçük, gelişmekte olan Balkan Ülkeleri gibi tanımlanırken sonraki süreçte bazı temel hak ve hürriyetlerin değiştiği ve Doğu toplumuna yöneldiğimizi hissetmekteyiz. Ama genel manada bizim insanlarımız Doğu ülkesi gibi yaşasa da yönetici sınıf ve belli kesim Batı ülkeleri gibi yaşamaktadır”.

Türkiye'yi “ne Doğu ne Batı'da” (f=11) konumlandıran katılımcı görüşlerinde ise iki eğilim göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki, Türkiye'nin Türk kültürüne (f=2) ait olduğu ve dolayısıyla Doğu ya da Batı ülkesi olarak ifade edilmeyeceği görüşüdür. Katılımcılar bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

K55: “Türkiye ne tam anlamıyla Doğu ne Batı ülkesidir. Türk kültüründe diğer kültürler görülmesine rağmen Türkiye kültürel olarak bu iki coğrafyadan ayrıdır”.

İkinci eğilim ise Türkiye'nin Doğu ya da Batı ülkesi olmadığı görüşüdür. Bu eğilim ağırlıklı olarak Türkiye'nin ne Doğu'ya ne de Batı'ya uygun bir ülke olmadığına “dengede” (f=4) duran bir ülke olduğuna işaret etmektedir:

K55: “Türkiye ne tam anlamıyla Doğu ne Batı ülkesidir. Türk kültüründe diğer kültürler görülmesine rağmen Türkiye kültürel olarak bu iki coğrafyadan ayrıdır”.

Şekil 2. Katılımcıların Doğu ve Batı'ya ilişkin kültürel aidiyet durumlarını yansıtan kavram ağı

Türkiye'nin bir batı ülkesi (f=8) olduğunu ifade eden katılımcılar ise batılılaşma/ modernleşme (f=5) serüvenine dikkat çekerek Türkiye toplumunun yaşam tarzına (f=1) göndermede bulunmuşlardır:

K16: "Türkiye, Batı ülkesidir. Çünkü yapılan modernleşme adımlarıyla özellikle laiklik kavramıyla şekillenen devlet, diğer Doğu kültürlerinden kendini soyutlayarak Batı medeniyeti olarak yeniden revize edilmiştir".

K58: "Türkiye Batı ülkesi olmayı seçmiştir. Batı hukuk düzeni laiklik, sosyal devletidir. En azından hukuk anayasasından fiili devrim yanı açıktır".

5.2. Doğu ve Batıya İlişkin Kültürel Aidiyetin Analizi

Türkiye'de Doğululuk ile Batılılık arasında sıkışıp kalma duygusunun yarattığı zihinsel karmaşa ve gerilim, siyasal ve sosyal yaşamda yoğun bir biçimde hissedilir. Bu gerilimin izleri çalışmaya katılan katılımcıların ifadelerinden okunabilmektedir. Bu bağlamda, katılımcıların Doğu ve Batı'ya duydukları kültürel aidiyet durumları, "hem Doğu hem Batı'ya aidiyet (f=71)", "ne Doğu ne Batı'ya aidiyet (f=67)", "Doğu'ya aidiyet (f=50)" ve "Batı'ya aidiyet" (f=17)" olmak üzere dört alt kategori üzerinden tanımlanmıştır (Şekil 2).

Katılımcıların büyük çoğunluğu, kültürel kimlik ve aidiyetlerini "hem Doğu hem Batı'ya aidiyet" (f=71) kavramıyla dile getirmiştir. *Duygusal ve manevi düşünme* (f=3), sahip olunan *kültürel özellikler* (f=2) ve *geleneklere bağlılık* (f=2) Doğululuk olarak tanımlarken *yeniliklere açık* (f=2), *disiplinli* (f=2) ve *özgür olma* (f=2) hali Batılılık olarak yorumlanmıştır. Bu kimliksel ayırım ve aidiyet eğilimleri, K132 tarafından şöyle ifade edilmiştir:

K 132: "Her ne kadar batı kültürünün sunduğu hak ve özgürlükleri savunup benimsesem de bir Doğu toplumunda doğup büyümem ve iç içe olmam nedeniyle, Doğu kültürünün birçok özelliklerine sahibim. Bu durum beraberinde çelişiklere neden olabiliyor. Örneğin Doğu toplumlarındaki otoriter baskıcı aile yapısına karşı çıkıp özgürlükleri savunurken aynı zamanda korumacı içgüdüleriyle aynı tutumu sergilemek. Veya Batı kültüründeki aktif, hareketli ve sosyal hayatı benimserken içine dönük, ağır başlı Doğulu karakterine sahip olmak".

K 169: "Muhafazakârlık ve kültür açısından Doğu kültürlerine sahip olduğumu düşünüyorum. Bazı konulara kültürel olarak baktığım için. Bazen de aşırı rahatlığım batı tarzı yaşama kaydığım için Batı kültürüne sahip olduğumu düşünüyorum".

Doğu ve Batı kimliğine duyulan aidiyetliğin bir diğer sebebi, coğrafi ve kültürel nedenler olarak yorumlanmıştır. Katılımcılara göre doğdukları ve/ya yaşadıkları coğrafya ile içinde yaşadıkları aile ve/ya akrabalık ilişkileri *çift kimlikli* olmalarına sebebiyet vermiştir:

K 212: "Orta Doğu ülkesinde doğduğum için Batı kültürüne özenemiyoruz bile, bilakis Doğu kültürü muhafazakârlığı var ruhumuzda. Maalesef"

K17: "Evet, kültür ve anlayış olarak Doğu'ya daha yakın olsam da yetişme tarzım ve içinde yetiştiğimiz ortam Batı medeniyetinin kültürü ve bana empoze ettiği şeyler hayatımdaki kararlarda daha baskındır"

Kültürel aidiyetlerini “ne Doğu ne Batı’ya aidiyet” (f=67) olarak ifade eden katılımcıların hemen hepsi “hayır” şeklinde kısa yanıtlar vermişlerdir. Bir katılımcı, Türk kimliğinden dolayı Doğu ve/ya Batı’ya aidiyet duygusu beslemediğini ifade ederken diğer bir katılımcı ise kendisini *geçiş bölgesi insanı* olarak ifade etmiştir:

K13: “Bir Türk olarak doğu ve batı tanımlamaların herhangi birine direkt olarak temas etmediğimi ifade etmek isterim”.

K 49: “Kültürümü bir geçiş bölgesi insanı olarak tanımlamak daha doğru olur”.

Kültürel kimliğine bağlılığı ve aidiyetliğini doğrudan “Doğu’ya aidiyet” (f=27) olarak ifade eden katılımcılar, kültürel, duygusal, davranışsal ve karakteristik özelliklere vurgu yapmışlardır. Nitekim doğulu olmanın en tipik hali “gelenek/görenek” (f=5) üzerinden ifade edilmiştir.

K 202: “Doğu kültürüne sahip olduğumu düşünüyorum fakat buna rağmen içinde bulunduğum örf adet ve gelenekleri kendi çağdaş düşüncelerime göre düzenlemeye çalışıyorum”.

K213: “Doğu kültürüne sahibim. Gelenek ve göreneklere bağlı olduğumu düşünüyorum”.

Doğulu olmayı davranışsal ve karakteristik niteliklere bağıntılı olarak ifade eden katılımcılar, “misafirperverlik” (f=3) ve “saygılı olmak” (f=2) gibi tanımlamalar kullanmışlardır. K65’e göre:

“Müslüman kültürünü kapsayan bir doğu kültürüne tabi ki ait hissediyorum. Şu an akluma ilk gelen örnek misafir ağırlamak üzerinden oldu. Hazırlıksız gelen misafiri, tanrı misafiri başımızın üstünde ağırlamaya çalışırız. Burada Müslümanlığımızın ve Türklüğün getirisinden olan etkenlerin rolünden de söz edilmelidir. Toplumdan doğu kültürü referansıyla bu refleks ve tavırları gösteriyoruz”.

Kültürel kimliklerini ve aidiyet bağlarını Doğu olarak tanımlayan katılımcılar, buna ilişkin duygu durumlarını pozitif ve negatif bağlamlar içerecek şekilde sunmuşlardır. Negatif bağlamlar “memnuniyetsizlik” (f=4) hissi üzerinden dile getirilmiştir. Bu durum toplumsal cinsiyet rolleri ve kadınların kültürdeki konumu ile bağlantılıdır. Bu minvalde katılımcı ifadelerine göre:

K 209: “Kesinlikle evet, iliğimize kadar işleyen Doğu kültürü var. İstedğini asla kolay yollarla elde edemeyen, kadınların çok çok arka planda bırakıldığı”.

K225: “Evet doğu kültürüne sahibim, Doğu kültüründe kadınların biraz daha geri planda kalması beni rahatsız eden bir durumdur”.

Diğer yandan Doğulu olmaktan “mutlu” (f=4) olan ve bunu bir “gurur kaynağı” (f=4) olarak açıklayan katılımcılar, Doğunun kültürel dinamiklerine “pozitif” anlamlar yüklemekte, kendilerini bu kültürün temsilcileri ve taşıyıcıları olarak ifade etmektedirler. K135’e göre:

K135: “Evet ben doğu kültürüne mensubum geleneklerime ve mirasıma sahip çıkan onlara layık olmaya çalışan biriyim his olarak bunu her düşündüğümde gurur duyuyor ve mutlu oluyorum”.

Doğu ve Batı'ya ilişkin kültürel aidiyet oranlarında en düşük frekans değeri, “Batı'ya aidiyet” (f=17) kategorisidir. Katılımcıların bu konudaki temel dayanakları sahip oldukları “yaşam kültürü” (f=5), “bağımsız/özgür olma” (f=2) ve “inançsız olma” halidir. Yaşam kültürü üzerinden Batılı olmayı tanımlayan katılımcılar; bunu giyim-kuşam, doğa sevgisi ve düşünme biçimine dayandırmışlardır. K20'ye göre:

K20: “Batı kültürüne sahip olduğumu düşünüyorum. Bir batılı gibi yaşıyor, giyiniyor ve ona göre uygulamalar yapıyorum. İlişkilerimizde buna göre ayarlıyoruz. Gelenek ve göreneklerden de oldukça uzak bir yaşam tarzını seçiyoruz”.

Katılımcılar, batı kültürüne dair aidiyet ve “özgürlük” (f=2) kavramlarını paydaş görerek ve bir özdeşlik kurarak kendi hayatlarında söz sahibi olduklarını, eleştirel düşünme becerisine sahip olduklarını ve toplumsal cinsiyet eşitliğine önem verdiklerini belirtmişlerdir. K23 ve K141'e göre:

K 23: “Batı kültürüne sahip olduğumu düşünüyorum. Hiçbir kimsenin etkisinde ve baskısında kalmadan düşüncelerimi ifade edebilir. Hayat tarzımı kendi istediği gibi belirler ve ona göre yaşıyorum.”

K141: “Batı kültürüne sahibim. Örnek olarak ülkemizdeki erkek egemenliğine karşıyım, kısıtlamalar abartı olunca bunalırım ve söz hakkı olmamasını sevmem”

5.2.1. Türkiye'nin yerel Doğu ve Batı kimliği

Türkiye'de Doğu ve Batı kavramlarının sahip olduğu yerel bağlam; Doğu Anadolu'da, Güneydoğu Anadolu'da, Marmara ve Ege Bölgesi kıyılarında yaşayan farklı etnokültürel kimliklere yönelik nüfusu ve coğrafyaları kategorize etmektedir. Nitekim analiz sonuçlarına paralel olarak, Kürt kimliği ve kültürünün, ülkenin belirli bir coğrafyasını niteleyen ve “Doğulu” ifadesiyle tanımlanması da bu tasavvurun bir tezahürü olarak yorumlanabilir (Karakoyunlu ve Yardım, 2023: 189). Katılımcıların Doğu ve Batı kimliğine duydukları aidiyet durumu, iki üniversitenin (VYÜ ve İÜ) öğrencileri arasında azımsanmayacak bir farklılığı yansıtmaktadır.

Çizelge 1. Üniversite değişkenine göre katılımcıların, Doğu ve Batı'ya kültürel aidiyetlik durumları

	İstanbul Üniversitesi	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	Toplam
Doğu ve Batı'ya Kültürel Aidiyet			
Hem Doğu'ya hem Batı'ya aidiyet	44,80%	24,20%	34,80%
Ne Doğu ne Batı'ya aidiyet	26,70%	39,40%	32,80%
Batı'ya aidiyet	13,30%	3,00%	8,30%
Doğu'ya aidiyet	15,20%	33,30%	24,00%
Toplam	100,00	100,00	100,00

Çizelge 1 incelendiğinde, İÜ'nde öğrenim gören katılımcılar kültürel aidiyetlerini “hem Doğu'ya hem Batı'ya” kategorisinde tanımlarken VYÜ öğrencileri ise kendilerini büyük oranda “ne Doğu ne Batı” kategorisinde tanımlamışlardır. İkinci olarak yine VYÜ'ndeki katılımcılar kendilerini en yüksek oranda “Doğu'ya aidiyet” kategorisi üzerinden tanımlarken, İÜ'ndeki katılımcılar ise “ne Doğu ne Batı” kategorisi üzerinden tanımlamışlardır. Diğer taraftan, İÜ öğrencilerinin kendilerini “Batı'ya aidiyet” kategorisinde tanımlama oranlarının, VYÜ öğrencilerinden çok daha yüksek olduğu görülmektedir.

Doğu ve Batılılığın küresel bağlamı gelişmişlik/geri kalmışlık, seküler/muhafazakâr, ilkel/medeni, geleneksel/modern gibi birtakım zıtlıklar üzerinden ifade edilmektedir. Benzer biçimde Türkiye'nin doğusu ve batısı da bu kategorileri çağrıştırmaktadır. Bu bağlamda İÜ ve VYÜ'de öğrenim gören katılımcılar, kültürel aidiyetliklerini kategorileştirirken Doğululuğu ve Batılılığın yerel bağlamına sıkça atıfta bulunmuşlardır. Örneğin Malatya'da doğan ve orada yaşamını ikame eden K194, bu özellikleri Doğulu kimliğinin bir parçası olarak görmektedir;

K194: “Doğu kültürünü seviyorum. Kimi insan Hintlileri sevmezken mesela hijyen konusunda. Ama ben Doğu insanını seviyorum kendimi daha yakın hissediyorum. Belki de Malatya'nın bir köyünde çocukluğumun geçmesi gibi ama hala ezilmiş halklar sömürülmüş insanlar beni daha çok kendine çekiyor, özgürlükçü eşitlikçi küresel yanım da Batıyla entegre gibi”.

Benzer biçimde yaşadığı coğrafyanın nitelikleri gereği kendisini Doğulu olarak tanımlayan katılımcılar, Türkiye'nin doğu bölgesine yaşamaya ve buna bağlı sosyokültürel (aile, atalardan alınan miras, gelenek- görenek ve değerler vb.) niteliklere atıfta bulunmuşlardır.

K 222: “İki kültüre de sahip olduğumu düşünüyorum. Belki Doğu kültürüne sahibimdir biraz. O da Türkiye'nin doğu bölgesinde bulunduğum için”.

K 233: “İnsanların doğduğu yerde anne babalarından, atalarından aldıkları birtakım kültürler vardır. Ben doğuluyum demek için bir takım gelenek ve göreneklerden, kültürlerden bahsedebilirim”.

K 224: “Evet Türkiye açısından ele alırsam doğu kültürüne sahibim, gelenek ve görenek açısından ailem bu şekilde”.

Türkiye'nin yerel Doğu ve Batı kimliği sadece farklı coğrafyaları temsil etmez, aynı zamanda kültüre ve aileye bağlı farklılıkları da çağrıştırır. Bu minvalde geleneksel ve seküler yaşam biçimi yerel Doğu ve Batı arasında hayali/görünmeyen bir sınır çizmektedir. Örneğin K131 kendi ailesinden yola çıkarak gelenekselliği ve sekülerliği coğrafi bir bağlama oturtur:

K31: “Marmara bölgesinin diğer bölgelere nazaran daha modern ve daha seküler yaşam tarzından etkilenerek büyüdüm. Ailem geleneksel olsa da iki taraftan da etkilendiğimi düşünüyorum”

5.3. Doğu ve Batı kapsamında Türkiye için rol model olabilen ülkeler

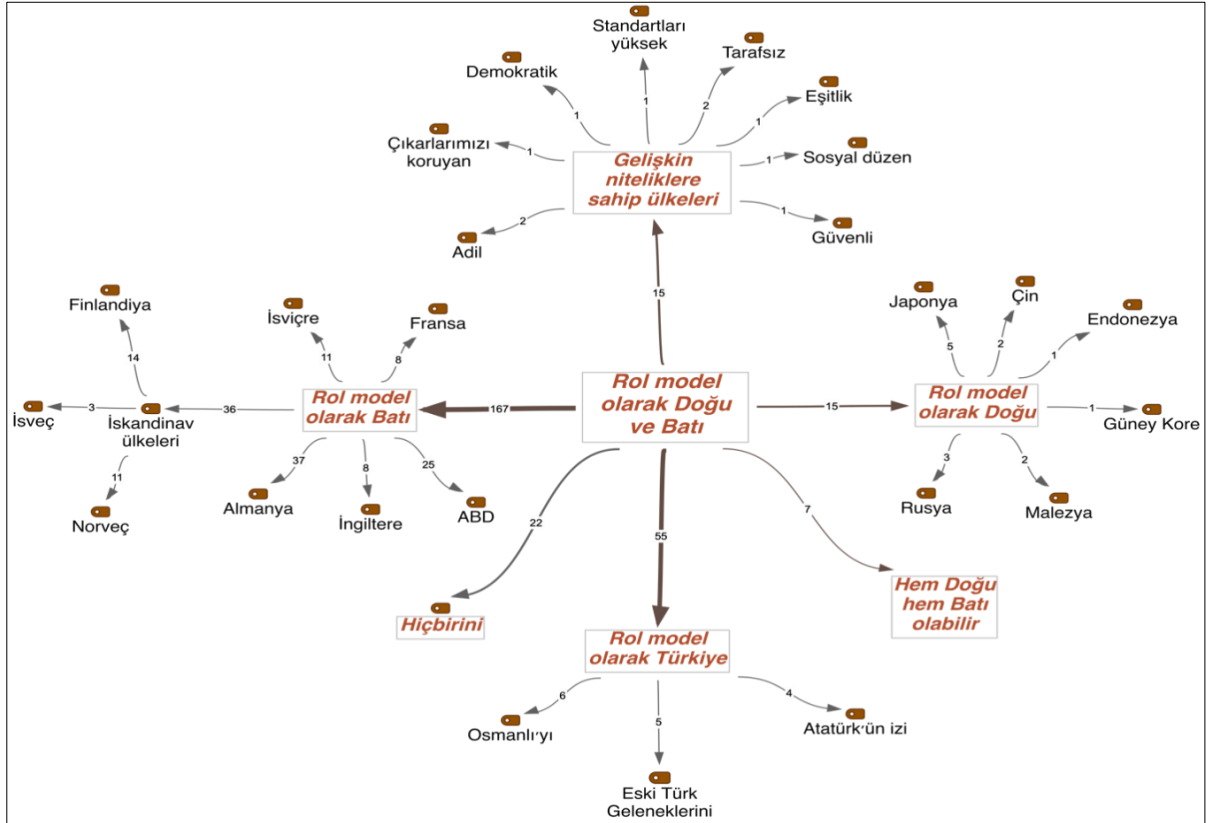
Türkiye'nin politik ve kültürel yörüngesi, Batı'ya göre dizayn edilmiş ve uygulamaya konmuştur. Bu nedenledir ki Türkiye siyasal ve kültürel açıdan güçlü, demokratik ve liberal Batı'yı rol model almıştır. Buna karşın Doğu'ya yönelik pejoratif tahayyüller; Doğu'yu güçsüz, zayıf ve birçok anlamda tehlikeli/marjinal bir düzleme oturtmuştur. Bu gerçekler/klişeler, Doğu-Batı karşıtlığında bir hiyerarşi inşa etmiş ve ilkini, ikincisine bağımlı ve zayıf olarak kodlamıştır. Dahası, uzun süredir Türkiye'de Batı geleneğinin siyasal, ekonomik, askeri ve hukuki modelinin benimsenmesinin belirleyici olduğu görülmektedir.

Doğu ve Batı arasında gidip gelen Türkiye için rol model olabilecek ülke kategorisini belirleyebilmek amacıyla katılımcılara, “Size göre Türkiye, rol model olarak Doğu’yu mu yoksa Batı’yı mı örnek almalı?” sorusu yöneltilmiştir. Buna ilişkin belirtilen görüşler, altı (6) alt kategoride toplanmıştır. Bunlar sırasıyla “rol model olarak Batı” (f=167), “rol model olarak Türkiye” (f=55), “hiçbirini” (f=22), “rol model olarak Doğu” (f=15), “gelişkin niteliklere sahip ülkeleri rol model almalı” (f=15) ve son olarak “hem Doğu hem Batı olabilir” alt kategorilerinde toplanmıştır (Şekil 3).

Kavram ağı incelendiğinde ekseriyette, Türkiye'nin Batı'yı rol model alması gerektiği belirtilmektedir. Batı ülkeleri arasında ise en fazla “Almanya” (f=37), “İskandinav ülkeleri” (f=36), “ABD” (f=25), “İsviçre” (f=11), “Fransa” ve “İngiltere” (f=8) dile getirilmiştir. Türkiye'nin demokrasiye, özgürlüğe, bilimsel ilerlemeye ve ekonomik gelişmişliğe yönelik eksik yönlerini vurgulayan katılımcılar, bunun için en iyi rol modeli Almanya olarak görmektedirler. Diğer taraftan bazı katılımcılar modernleşme sürecinin her iki ülkede ortak bir zemin olabileceğini ifade etmişlerdir.

K3: “Almanya’yı rol model alabilir. Çünkü Almanya’da Türkiye gibi modernleşme süreçlerine geç katıldılar ama kısa sürede başarılı oldular”.

K34: “Almanya’nın, hukuki sistemi açısından benzeştiğini düşünüyorum. Siyasi geleneği dönem dönem aşırı sağa yöneliyor olsa da Almanya’nın sahip olduğu demokrasi ve düşünme özgürlüğüne, Türkiye’nin ihtiyaç duyduğunu düşünüyorum”.

Şekil 3. Katılımcıların Türkiye'nin rol model almasını önerdiği ülke/bölge ve kategoriye yansıtan kavram ağı

K150: “Almanya’yı rol model alabilir. Yönetimin işleyişi açısından alabilir. Ekonominin gelişimine yapılan katkılar veya teşvikler açısından rol model alabilir. Almanya’da da Türkiye’ye benzer mülteci yoğunluğu fazla. Bu konuda da rol model alabilir”.

K233: “Türkiye İslam ülkesi olduğundan inanç bakımından İslam ülkelerini rol model almalıdır. Fakat sadece inanç bağlamında bakmak, değişen dünyaya ayak uyduramayacağından dolayı gelişmiş ülkelerin adalet sistemi, medeniyet anlayışı yönünden rol model almalıdır. Almanya, İsveç, Norveç, Çin gibi”.

Batı’nın Türkiye’ye rol model olabileceğini ileri süren katılımcılar, Almanya’dan sonra İskandinav ülkelerini vurgulamışlardır. Özellikle Finlandiya, Norveç ve İsveç’i öne süren katılımcılar, söz konusu ülkelerin sosyoekonomik ve sosyokültürel standartlarına dikkat çekerek Türkiye için rol modeli olabilecek ülkeler olarak sıralamışlardır. Katılımcı ifadeleri, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi standartlar nedeniyle bu ülkelere dikkat çektiklerini göstermektedir.

K136: “İskandinav ve Avrupa ülkeleri (İsveç, Norveç, İngiltere, Fransa) örnek alınmalıdır. Çünkü hukukun üstünlüğü, insan hakları ve demokrasi ilkeleri bu ülkelerde ileri seviyede uygulanmaktadır”.

K235: “Daha çok siyasi eşitliğin örnek gösterildiği İsveç gibi Kuzey Avrupa ülkeleri olabilir. Çünkü siyasi olayların, ülkelerin her alandaki faaliyetlerini etkilediğini düşünüyorum”.

K227: “Almanya, Norveç, Belçika, Amerika. Kısaca şu an batıda olan her yer her ülke şu anki Türkiye’den daha iyi”.

Amerika Birleşik Devletleri’nin de sahip olduğu demokrasi, serbest piyasa geleneği, çokkültürlü yapısı ve hukukun üstünlüğü gibi değerlerin, Türkiye’nin rol model alması gereken ülke olarak konumlanmasına neden olduğu söylenebilir. Katılımcı ifadelerine göre:

K15: “İngiltere ve ABD gibi, geniş bir üst kimlik geliştiren ve serbest piyasaya saygı duyan ülkeleri örnek almalıdır”.

K143: “ABD. Çünkü Türkiye’de de kişilerin değil sistemin önemli olması gerekir”.

K39: “Amerika, kuruluşundan beri hukuk devleti olduğu için”.

Türkiye’nin siyasi rol modelinin Doğu ve/ya Batı’da olmadığını, kendi tarihsel mirasına ve geleneklerine yönelmesi gerektiğini ifade eden katılımcılar; “Osmanlı’yı” (f=6), “eski Türk toplumlarını” (f=5) ve “Atatürk’ün izinden” (f=4) gidilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Katılımcılar, Türkiye’nin tarihsel mirasına sahip çıkması (ki katılımcılara göre bu miras; adaletli, insani değerleri önceleyen ve özgürlükçü bir yapıya sahiptir) gerektiğini ve “başkalarına özenmeyi bırakması gerektiğini” vurgulamıştır. Burada, Batılılaşma sürecine yönelik eleştiriler söz konusudur. Nitekim Türkiye’nin kurucu ideolojisi olan Batılılaşma ile Osmanlı mirasının reddiyesi arasındaki geçişin “özentilik” olarak algılandığı ifade edilebilir. Bu bağlamda:

K26: “Kendi tarihine bakarak ilerlesin zaten başımıza ne geldiyse özentilikten geldi”.

K186: “Örnek alan değil örnek olan model olmalı köklerinde o var çünkü”.

K68: “Bence hepsi aynı rol model olacak bir ülke yok kurduğu ve hâkim olduğu İmparatorluğu devleti rol model olmalıdır”.

K73: “Osmanlıyı örnek almalıdır. Osmanlı 600 sene dünyaya hükmetmiş ve adaleti ile tanınmıştır”.

K78: “Her ülkenin kendi gerçeği farklıdır. Bu sebeple Türkiye Osmanlıdan miras kalan geleneği şu anki durumunu göz önünde bulundurarak güncellemelidir”.

K142: “Eski Osmanlı Devleti’ni almalıdır insanın insan olarak algılandığı özgür inanışların medeniyetlerin yaşadığı bir devlet olmasından dolayı kimsenin ötekileştirilmediği bir devlet olması...”.

Türkiye'nin, Doğu'yu rol model alması gerektiğini ifade eden katılımcılar, “Japonya” (f=5), “Rusya” (f=3), “Çin” (f=3), “Malezya” (f=2), “Endonezya” (f=1) ve “Güney Kore”yi (f=1) ifade etmişlerdir. Doğu'yu rol model olarak sunan katılımcıların hiçbirinin Orta Doğu ülkelerinden ve/ya İran, Afganistan ve/ya Pakistan gibi ülkeleri ve bölgeleri ifade etmemeleri dikkat çekici bir önem arz etmektedir. Zira her ne kadar katılımcılar, bir Doğu ülkesi olarak gördükleri Türkiye'yi gelişmemişlikle ilişkilendirmiş olsalar da rol model olarak Uzak Doğu ve Asya ülkelerini önermişlerdir. Bu durum, katılımcıların zihnindeki Orta Doğu algısının ne kadar olumsuz olduğunu göstermektedir.

Japonya'nın rol model sunulmasına ilişkin temel dayanağın, ülkenin modernleşme deneyiminin kendisine özgü değerlerle öne çıkmasından kaynaklanmaktadır. Burada Japonya'nın Türkiye'ye rol model olarak sunulması, ülkenin modernleşme sürecini kendi değerlerini koruyarak tamamlamış olduğu algısıyla ilişkilidir. Ancak bilinenin/inanılanın aksine Japon modernleşmesi, zor bir sürecin sonunda gerçekleşmiş olup, toplumun her kesimini sarsan ve hatta kimi geleneklerle, etkin olan Budizm'e karşı açtığı savaşı kazanmasının bir sonucudur (Dündar, 2019: iii). Öte yandan, II. Dünya Savaşı'nın son demlerinde Japonya'nın maruz kaldığı Hiroşima ve Nagazaki saldırıları sonrasında hızlı bir toparlanma sürecine girmesi üzerinde durulmuştur. Katılımcılara göre:

K115: “Türkiye Japonya gibi kendini dışarıya bir süre kapayarak ülke içinde istihdam arttırıp yerli ve mili ürünlerde devrim yaratmalıdır”.

K207: “Bence Türkiye, Norveç'i, Finlandiya'yi, Almanya'yi, Japonya'yi rol model almalı çünkü örneğin; Japonya'da geçmişte Hiroşima'ya nükleer bomba atılmıştı fakat ülke kısa bir sürede kalkındı üretim yapıldı. Türkiye'nin de artık dışarıdan almak yerine kendi üretimi olursa ekonomimiz için çok faydalı olacaktır diye düşünüyorum”.

Rusya'nın rol model alınması gerektiğini ileri süren katılımcılar, Rusya'yı güçlü ve ülke çıkarlarını her daim gözetten bir ülke olarak tahayyül etmişlerdir. Diğer taraftan Rusya-ABD güç dengesinin ön kabulünden hareketle katılımcılar, her iki ülkenin Türkiye'ye rol model olabileceğini öne sürmektedirler. Bu bağlamda katılımcı ifadelerine bakıldığında:

K230: “Rusya'yi örnek alması gerekiyor. Her zaman kendi ülkesinin çıkarlarına göre davranmalıdır”.

K208: “Bence biraz Rusya biraz Amerika’yı rol model alınmalıdır çünkü güç onlarda”.

K199: “Türkiye Almanya’yı Amerika’yı ve Rusya’yı rol model almalı ekonomik yönden siyasi yönden diğer tüm ülkeler bizi örnek almalı”.

Çizelge 2. Üniversite değişkenine göre katılımcıların Türkiye’nin rol model alabileceği ülke kategorileri

Rol- model ülke/bölgeler	İstanbul Üniversitesi	Van Y.Y. Üniversitesi	Toplam
Rol model olarak Doğu ve Batı			
Rol model olarak Batı	48,70%	57,00%	53,10%
Rol model olarak Türkiye	30,10%	16,40%	22,80%
Rol model olarak Doğu	0,90%	10,20%	5,80%
Gelişkin niteliklere sahip ülkeleri	7,10%	5,50%	6,20%
Hiçbirini	10,60%	7,80%	9,10%
Hem Doğu hem Batı olabilir	2,70%	3,10%	2,90%
Toplam	100,00	100,00	100,00

Türkiye’nin Doğu ve Batı arasındaki konumuyla rol model alabileceğini tanımlayan katılımcılar, üniversite bazlı değerlendirildiğinde bazı farklılıkların görüldüğü söylenebilir. Çizelge 2 incelendiğinde hem İÜ hem de VYÜ öğrencileri, Türkiye’nin Batı’yı rol model alması gerektiğini ifade etmişlerdir. Benzer biçimde her iki üniversite öğrencileri, Türkiye’nin kendisini rol model alması gerektiğini öne sürmüştür. Ancak her ne kadar İÜ ve VYÜ öğrencileri Türkiye’nin rol model almasını önerdikleri kategori üzerine ortak paydada buluşmuşlarsa da oranlar arasında ciddi farklılıklar olduğu görülmektedir. Zira İÜ öğrencileri, Türkiye’nin Batıyı örnek alması gerektiğini %48,7’lik oranla ifade ederken VYÜ öğrencilerinde ise bu oran %57 olarak belirlenmiştir. Diğer yandan Türkiye’nin kendisini rol model alması gerektiğini dile getiren İÜ katılımcılarının oranı %30,1 iken VYÜ öğrencilerinin oranı %16,4 olduğu görülmektedir. Sonuç olarak VYÜ öğrencilerinin, Türkiye’nin Doğu’yu rol model alması gerektiğini ifade etme oranları %10,2 olarak hesaplanırken İÜ öğrencilerinde ise bu oran %0,9 olarak tespit edilmiştir.

6. Tartışma ve Sonuç

Türkiye’nin Doğu ve Batı ikileminde, coğrafi ve kültürel konumunun nereye ve nasıl konumlandı(rıldı)ğın anlamayı hedefleyen bu çalışmada, Batılılaşma ideolojisinin ve buna bağlı olarak formel jeopolitik söylemlerin Doğu-Batı’yı inşa ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Modern ulus devlet pratiğini takip eden Türkiye’nin modernleşme/Batılılaşma felsefesinin, toplumun kolektif kimliğinin dönüşmesinde kurucu unsur olduğu ve buna ilişkin üretilen jeopolitik söylemlerin, Doğu ve Batı ekseninde yorumlandığı görülmektedir. Osmanlı’da, özellikle 18. yüzyılın sonlarına doğru (1774 Viyana savaşıyla) başlayan batılılaşma eğilimi (Cantez, 1987: 47), modern Türkiye’nin rotasının belirlenmesinde de etkili olmuştur. Nitekim Batılı tarzda ve ulus-devlet temelinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti; sosyal, kültürel ve siyasal yönleriyle bir bütün olarak yönünü Batı’ya çevirmiştir. Bu yönüyle Batıcılık Türkiye toplumunun *zihni temellerine, kimlik anlayışına* ve kurumsal *kültürüne* bir bütün olarak işlemiştir (Kahraman, 2007). Bu yapısal değişim ve dönüşümler, Türkiye’nin sahip olduğu Osmanlı mirasının reddiyesi üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla Türkiye coğrafyasında köklü bir tarihsel, kültürel ve kurumsal mirası bulunan Osmanlı İmparatorluğu’nun yeni sistemden tamamen kaldırılması bir kimlik karmaşası yaratmıştır. Böylece Türkiye, büyük çoğunluğu Müslüman olan bir toplumun

dünyada eşi benzeri olmayan bir örnek olarak Batılı değerlere kucak açtığı bir ülke ve iki kıta arasında bir köprü haline gelmiş; iki farklı dünyayı birbirine bağlamak gibi zorlu bir misyona sahip olmuştur (Doğanyılmaz, 2013). 2000'li yılların muhafazakâr siyasi geleneği, Batılılaşmaya mesafeli yaklaşarak Türkiye'nin salt Batılı kimliğini yeniden revize etmiştir (Zachariades, 2018). Orta Doğu bölgesi ile karşılıklı ve çok-terafli ilişkilerin geliştirilmesini savunan bu siyasi gelenek, Kemalist anlayış tarafından bilerek ihmal edilen İslam ülkeleri ve özellikle İran ve Suriye ile bağlarını yeniden güçlendirmeye çaba göstermiştir (Efeğil, 2016: 51; Larrabee, 2010: 157; Zachariades, 2018). Son yirmi yılı aşkın süreçte iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile özellikle 2016'dan sonra Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) de fiilen destek verdiği ve *Cumhur İttifakı* olarak tanımlanan siyasal yönetimin de Ortadoğu ülkeleriyle uzun soluklu ve işbirliğine dayalı politikalar geliştiremediği görülmektedir. Dahası, bölgedeki çoğu ülke ile krizler yaşanmış (*özellikle 2011'de başlayan Arap Baharı ve sonrasında Türkiye'nin Suriye iktidarını, Mısır'da iktidara ge(tiri)len Abdülfettah es-Sisi yönetimini tanımaması ve Libya savaşında Mısır, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ile karşı saflarda olması vs.*), zaman zaman ikili ilişkiler askıya alınmıştır. Açıktır ki Türkiye'nin sahip olduğu tarihsel ve kültürel mirasın ve/ya buna yönelik politik kaygıların Doğu-Batı çizgisinde süreklilik arz etmediği ve toplumsal düzeyde de bir kimlik karmaşasına/bunalımına neden olduğu söylenebilir.

Çalışmanın temel bulguları incelendiğinde Türkiye tarihinde yaşanan Doğu Batı polemiğinin yarattığı kimlik karmaşası gözle görülür niteliktedir. Zira ilk olarak Türkiye'nin ağırlıklı olarak bir *Doğu* ülkesi olarak resmedildiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna ilişkin nedenler; Türkiye'nin ekonomik yapısı, refah düzeyi ve eğitim-bilim kalitesinin *gelişmemişliğine* dayandırılmıştır. Diğer taraftan Türkiye'nin sahip olduğu tarihsel miras (Orta Asya kökeni ve Osmanlı mirası), gündelik yaşama dair dini, kültürel ve sosyopolitik uygulamalar, Doğu ülkesi olarak kodlanmasında etkili olmuştur. Türkiye'de, İslam'ın özellikle sosyopolitik alandaki pragmatik araçsallığının Doğulu bir ülke olarak yorumlanmasına neden olduğu da eklenmelidir.

Türkiye'nin formel jeopolitik tahayyülünde, coğrafi konumun Doğu-Batı arasında *köprü, tampon, eksen ve sentez* olduğuna ilişkin resmi söylemlerin, çalışmaya konu olan katılımcılar üzerinde belirleyici olduğu ve katılımcıların bu jeopolitik geleneğe sahip çıktıkları görülmüştür. Türkiye'nin İslam kimliği ile laik yönetim biçimi ve bulunduğu coğrafi konum itibarıyla Doğu ve Batı arasında bir köprü ve tampon bölge ve/ya iki kültür arasında sıkışmış olarak algılanması formel jeopolitik geleneğin izleri olarak okunmalıdır. Dahası "Türkiye'nin Doğu ve Batı'yı" birbirine bağladığı savı, katılımcıların kültürel kimliğini sınıflandırmaları üzerinde de etkili olmuştur. Ancak bu Türkiye'deki Batılılaşma modelinin yarattığı kimlik karmaşasıyla da son derece ilişkilidir. Tüm bunlar sonucunda katılımcılar, sahip oldukları karakteristik özellikler (duygusal ve maneviyata düşkünlük, umutsuz, ağırbaşlı, ezilmişlik vb.) ve kültürel, dinsel nitelikler nedeniyle kimliklerinin bir parçasını Doğulu; yeniliklere açık olmaları, disiplinli olmaları, özgür olmaları gibi bir takım davranış ve tutum nedeniyle kimliklerinin diğer parçasını Batılı olarak ifade etmişlerdir. Kültürel kimliklerini, Doğulu olarak işaretleyen katılımcılar, geleneksel bir yaşam sürdürmenin önceliğinden bahsederek Doğulu olmayı bununla ilişkilendirmişlerdir. Buna göre geleneksel *kültürü sürdürmek, misafirperver, saygılı ve samimi olmak ve buna uygun davranışlar sergilemek* Doğu kimliğinin kodları olarak sayılmıştır. Ayrıca kolektif bir yaşantı sürdürmek ve/ya buna sahip olmak, İslam'a inanmak, kadınların geri planda tutulması gibi

yaşam biçimlerine sahip olanların kendilerini Doğulu olarak tanımladığı da görülmektedir. Dahası, Doğu ve Batı kavramlarına yüklenen çoklu anlamların, literatürde olduğu gibi yerel bir bağlama (Türkiye özelinde Doğu ve Batı ayrımına) da sahip olduğu belirlenmiştir. Örneğin “Türkiye ölçeğinde Doğu-Batı hattı belirlenirken sosyomekansal, etnokültürel ve sosyoekonomik birçok göstergenin belirleyici olduğu ifade edilebilir” (Dural vd., 2018; Karakoyunlu ve Yardım, 2023). Bu araştırmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin İÜ’nde öğrenim gören katılımcıların Batı’ya yönelik aidiyet duygusu ile VYÜ’ndeki öğrencilerin Doğu’ya yönelik aidiyet duygusu arasında belirgin bir farklılık tespit edilmiştir. Buna göre VYÜ öğrencileri, Doğu ve Batı kavramları arasında keskin sınırlar çizerek bu iki kavramı net bir şekilde birbirinden ayırmaktadırlar.

Çalışmanın önemli sonuçlarından bir diğeri de katılımcıların, Türkiye için rol model olarak büyük oranda (%53,1) Batı’yı önermeleridir. Batı’nın rol model alınması gerektiğini düşünen katılımcıların belirttiği başlıca ülkeler; Almanya, İskandinav Ülkeleri ve ABD olmuştur. Almanya’nın rol model olarak önerilmesi, büyük oranda modernleşme sürecinin hızlı olması ve yüksek ekonomik gelişmişlik düzeyi üzerinden değerlendirilmiştir. İskandinav ülkeleri ise daha çok uygulanagelen ekonomik, siyasi ve kültürel politikalarla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca hukuk ve demokratik değerlerin önceliği, siyasi ve toplumsal barışın egemenliğinin yanı sıra ekonomik refahın gelişmişlik düzeyinden de bahsedilmiştir. ABD’nin dünya üzerindeki çok yönlü güçlü pozisyonu, ülkenin çok kültürlü yapısı ve istihdam olanaklarının fazla olması gibi nedenlerden dolayı Türkiye’nin bu ülkeyi rol model alması gerektiğini belirtmişlerdir. Yanı sıra katılımcılar, Türkiye’nin kendi tarihsel mirasına sahip çıkarak ve kültürel kodlarını rol model olarak geleceğini dizayn etmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Burada özellikle Türkiye’nin Batılılaşma felsefesi eleştirilmiş olsa da rol model olarak belirtilen ülkelerin de çoğunlukla Orta Doğu dışındaki, özellikle Uzak Doğu ülkeleri olması dikkat çekicidir. Suriye, İran, Irak gibi ülkeler veya Suudi Arabistan, Katar vb. körfez ülkelerinin rol model olarak ifade edilmemesi, katılımcıların Orta Doğu ülkelerine yönelik olumsuz tahayyüllerinin ve formel jeopolitik söylemlerinin birbirleriyle ilişkili olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, Türkiye’nin tarihsel ve kültürel yaşam formu üzerinde önemli bir eşik olarak beliren Batılılaşma sürecinin kolektif kimliğin ve jeopolitik konumun tasavvurunda ve temsiliyetinde de belirleyici olduğu görülmektedir. Kültürel kimliğin Doğu ve Batı arasında ya da kısmen arada/arafta kalması, Türkiye’nin asırlardır deneyimlediği ve Batılılaşma/modernleşme deneyimiyle oluşan ve en nihayetinde çoklu aidiyet ve kimliklerin kesiştiği sarmal döngü, Brzezinski’nin (1997) ifadesiyle “kimlik arayışına” alan açtığı görülmektedir. Hiç şüphesiz Türkiye’nin kendine münhasır çokkültürlü yapısı ve yerel ölçekli Doğu-Batı ayrımı da bu aidiyet imgesinin çeşitlilik göstermesinde belirleyici olabilmektedir. Batılılaşma/modernleşme felsefesinin, formel jeopolitiğe dair söylemleri ve bunun toplumsal bilince etkisi de *Doğu-Batı arasında* gidip gelen öznelerin hafızalarına işlenmiş görünmektedir. Bu bağlamda Batılılaşma, Türkiye’nin ontolojik varlığına dair yapısal formların veya geleneksel iktidar biçimlerinin değişime göstereceği uyum ya da dirençle yeniden şekillenebilir. Çünkü Batılılaşmak illa ki Batının ayak izlerinden yürümek ve serbest piyasanın nesnesi durumuna düşmek değildir. Ya da çoğunlukla Doğuya atfedilen “köktenci/fundamentalist ve gelenekçi” bir yapılanmaya teslim olmak da değildir. Bu iki yapısal kutbun dışında, Türkiye’nin varoluşsal hikâyesine tekin bir zemin oluşturan şey, belki de kültürel aidiyet, kimlik, özgürlük, eşitlik ve değerler bileşkesinde

toplumsal ortaklaşmaya alan açmaktır. Dahası, kültürel kimliklere yönelik çoğulcu bir yaşamın sosyomekansal temsilleriyle yüzleşebilmektir.

Teşekkür ve Bilgilendirme

Bu çalışma, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya bilim dalında yürütülen ve Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenen (Proje ID: 2469) "Coğrafyalara Dair Doğu ve Batı İmgesi" başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Referanslar/References

- Ahmad, F. (2019). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akşin, S. (2007). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Belge, M. (2007). Batılılaşma: Türkiye ve Rusya. İçinde Bora, T., Gültekin, M. (Ed), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*. İstanbul, İletişim Yayınları, 43-56.
- Berkes, N. (2019). *Türk düşüncesinde Batı sorunu*. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Berktaş, F. (2007). Doğu ile Batı'nın Birleştiği Yer: Kadın Kimliğinin Kurgulanışı. İçinde Bora, T., Gültekin, M. (Ed) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, İstanbul, İletişim Yayınları, 275-286.
- Bilgin, P. (2004). A return to 'Civilisational Geopolitics' in the Mediterranean? Changing geopolitical images of the European Union and Turkey in the Post-Cold War Era. *Geopolitics*, 2(9), 269-291. doi:10.1080/14650040490442863
- Bilgin, P. (2007). "Only strong states can survive in Turkey's Geography": The uses of "geopolitical truths" in Turkey. *Political Geography* (26), 740-756. doi: 10.1016/j.polgeo.2007.04.003
- Bonura, C. J. (1998). The occulted geopolitics of nation and culture: situating political culture within the construction of geopolitical ontologies. In Tuathail, G. O., Dalby, S. (Ed), *Rethinking Geopolitics*, New York: Routledge, 86-106.
- Brzezinski, Z. (1997). *Büyük Satranç Tahtası*. İstanbul: İnkılap Kitabevi
- Büyükanıt, Y. (2008, 28 Ağustos), Orgeneral Yaşar Büyükanıt'ın Genelkurmay Başkanlığı Devir-Teslim Töreninde Konuşması. 04.07.202 tarihinde <https://www.ataturktoday.com/30AgustosZaferHaftasi2008.htm#30%20Agustos%20Mesaji%20-%20Ataturk%20Cumhuriyeti%20TSK'ya%20emanet%20etti> adresinden edinilmiştir.
- Cantez, E. (1987). Osmanlı İmparatorluğunda batılılaşma hareketi ve getirdikleri. *Psikoloji Çalışmaları*. 15, 47-48.
- Cavlan, T. (2010). Yeni Osmanlılık: Batı'dan kopuş mu? *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 126-155. https://www.researchgate.net/profile/Turan_Cavlan/publication/313117912_Yeni_Osmanlicilik_Batidan_Kopus_mu/links/589cb038a6fdcc3e8bea37cf/Yeni-Osmanlicilik-Batidan-Kopus-mu.pdf adresinden edinilmiştir.
- CIA, (2022). The World Factbook Middle East. 01.07.2024 tarihinde <https://www.cia.gov/the-world-factbook/about/archives/2022/middle-east/> adresinden edinilmiştir.
- Dalby, S. (1998). Geopolitics and global security: Culture, identity, and the 'pogo' syndrome. In Tuathail, G., Dalby, S., *Rethinking Geopolitics*, New York: Routledge, 295-314.
- Davutoğlu, A. (2014). *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Dijkink, G. (1996). *National Identity and Geopolitical Visions*. New York: Routledge.
- Diken, E. T. (2020). "İmparatorluk"un Siyasi Coğrafyası: Oryantalizm ve bölgeselleştirme ekseninde Arap isyanları ve Türkiye. İçinde Yeşiltaş, M., Durgun, S., Bilgin, P. (Ed) *Türkiye Dünyanın Neresinde? Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 179-205.
- Doods, K. (2007). *Geopolitics: A Very Short Introduction*. New York: Oxford Press.
- Doğanyılmaz, D. (2013). Turkey: Where East and West Meet. In Adiong, N. M. (Ed.) *International Relations and Islam: Diverse Perspectives*, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 39-59.
- Dural, H.P., Tuzkaya, F., Koç, E. (2018). Üniversite öğrencilerinin Doğu-Batı temsilleri: Ayrımlar, eleştiriler, talepler, *Türk Psikoloji Yazıları*, 21, <https://psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpy1301996120180000m000013>. pdf adresinden edinilmiştir.
- Durgun, S. (2018). *Memalik-i Şahane'den Vatan'a*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Durgun, S. (2020). Okul coğrafyasında Türkiye anlatılarının inşası ve bugünü. İçinde Yeşiltaş, M., Durgun, S., Bilgin, P., (Ed) *Türkiye Dünyanın Neresinde? Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Dündar, A. M. (2019). Meiji Japonya'sına 150. yılından Bakışlar: Seçilmiş makaleler. *Ankara Üniversitesi Yayınları*. 633. 03.08. 2024 tarihinde http://apam.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/485/2019/02/Meiji_Japonyas%C4%B1na-150.-Y%C4%B1ndan-Bak%C4%B1%C5%9Flar-Se%C3%A7ilmi%C5%9F-Makaleler.pdf adresinden edinilmiştir.
- Efegil, E. (2016). AK Parti hükümetinin Orta Doğu Politikası ve ABD yönetimi ile Batılı uzmanların eleştirileri, *Gazi Akademik Bakış*, 45-58. doi: 10.19060/gav.320656
- Erşen, E. (2021). The evolution of 'Eurasia' as a geopolitical concept in post-cold war Turkey, *Geopolitics*, 1(18), 24-44. doi: 10.1080/14650045.2012.665106
- Eryücel, E. (2020). Türkiye'de militer devlet anlayışının inşasında jeopolitik söylem. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(13), 466-476. doi: 10.17218/hititsosbil.809422
- FAO, (2012). Regional Overview of Middle East. 02.07.2024 tarihinde <https://www.fao.org/aquastat/en/countries-and-basins/regional-overviews/middle-east> adresinden edinilmiştir.
- Filiz, Ş. (2021). Kamu diplomasisi bağlamında S-400 Anlaşması'nın uluslararası yayın kuruluşları üzerinden incelenmesi: VOA, RT VE TRT World Örnekleri. *Erciyes İletişim Dergisi*, 8 (2), 777-793.
- Flint, C. (2006). *Introduction to Geopolitics*. New York: Routledge.
- Gökmen, M., Socio, M. D., Falah, G. W. (2012). Yukarıdan Jeopolitik: ABD-Türkiye ikili ilişkilerinin bir incelemesi, 1947-2000. İçinde Gökmen, M., Purcell, D., Culcası, K., Socio, M. D., Brown, M. S. (Ed). *Batı medyasının Ortadoğu tasavvuru: Popüler jeopolitik, Oryantalizm ve Uluslararası ilişkiler*, İstanbul: İlke Yayıncılık, 139-167.
- Göle, N. (2006). İslamın demokratik hak davası. İçinde Yerasimos, S. (Ed.), *Türkler: Doğu ve Batı, İslam ve Laiklik*. Doruk Yayınları.
- Gülersoy, A.E. (2019). Değişen dünya düzeni içinde Türkiye. *Herkes İçin Coğrafya*. 2, 1-4. http://www.geoced.org/wp-content/uploads/2019/06/Degisen_Dunya_Duzeni_Icinde_Turkiye_A.E.GULERSOY.pdf adresinden edinilmiştir.
- Gülersoy, A. E. (2005). Şark-Garp ekseninde jeopolitik oyunlar ve Ermeni sorunu. *Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi*, 4 (20), 62-66. https://www.academia.edu/47721036/Sark_Garp_Ekseninde_Jeopolitik_Oyunlar_ve_Ermeni_Sorunu_2005_adresinden en edinilmiştir.
- Hamel, J., Dufour, S., Fortin, D. (1993). *Case Study Methods*. Sage Publications.
- Hentsch, T. (2008). *Hayali Doğu: Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı*. Metis Yayınları
- İnalçık, H. (2016). *Türklük Müslümanlık ve Osmanlı Mirası*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Kahraman, H. B. (2007), Bir zihniyet, kurum ve kimlik kurucusu olarak batılılaşma, İçinde Bora, T. Gültekinil, M. (Ed) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, İstanbul: İletişim, 125-141.
- Kalın, İ. (2017). *İslam ve Batı*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Karakoyunlu, B., Yardım, M. (2023). *Ütopya ve Gerçeklik Arasında Gençlerin Oryantalizm Algısı*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Karakaş, A.V., Yılmaz, M. (2023). Birleşik Krallık dergisi the Week'te yayımlanan Rusya-Ukrayna Savaşı'na dair karikatür temsiller. *Coğrafi Bilimler Dergisi*. 21 (1), 100-120. doi:10.33688/aucbd.1254592
- Karpat, K. H. (2006). *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Karpat, K. H. (2012). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Köçer, M. (2003). Osmanlı Devleti'nde Türkcülük akımının ortaya çıkması. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 10-13. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fudad/issue/46972/589503> adresinden edinilmiştir.
- Lacoste, Y. (2020). *Coğrafya Her şeyden Önce Savaş Yapmaya Yarar*. İstanbul: Ayrıntı.
- Larrabee, S. F. (2010). Turkey's new geopolitics. *Survival*, 2(52), 157-180. doi:10.1080/00396331003764686
- Lewis, B. (1993). *Modern Ortadoğu Nasıl Kuruldu?*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Livaneli, Z. (2021). *Muhafazakâr=Doğu, Modern=Batı mı?* 02 14, 2024 tarihinde Oksijen: <https://gazeteoksijen.com/yazarlar/zulfu-livaneli/muhafazakardogu-modernbati-mi-36539> adresinden edinilmiştir.

- Mardin, Ş. (1991). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran , B. (1990). *Atatürk Milliyetçiliği*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Öz, E. Eresa, İ. (2013). Avrupa Birliği'ne Alternatif Şanghay İş Birliği Örgütü ve Türkiye ilişkisi. *Gümrük & Ticaret Dergisi*, 1, 35-48
- Özcan , G. (2020). Türkiye Siyasetinde Jeopolitik Söylem. İçinde *Türkiye Dünyanın Neresinde? Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 119-155.
- Özgen, N. (2016). A critical approach to discipline of human geography as an apparatus for state hegemony in Turkey. *Journal of Geography in Higher Education*, 40(1), 131-153. doi: 0.1080/03098265.2015.1116061
- Özgen, N. (2020). Mental designs on the Middle East concept. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 41, 36-58.
- Özgen, N. (2022a). Ideological productions in human geography as an apparatus of the state/power. *Geografiska Annaler Series B-Human Geography*, 104, 1-12. doi: 10.1080/04353684.2022.2055607
- Özgen, N. (2022b). Nitel araştırmalarda verilerin toplanması ve analizi. İçinde Özgen, N. (Ed.) *Beşeri Coğrafyada Araştırma Yöntemleri ve Teknikler*, Ankara: Pegem Akademi, 157-198.
- Özgen, N., Güngördü, S. (2019). Eleştirel jeopolitik: Yer politikalarını yeniden okumak. İçinde Gönençgil, B., Ertek, T.A., Akova, İ., Elbaşı, E. (Ed.), *1st Istanbul International Geography Congress Proceedings Book*, İstanbul: İstanbul University Press, 913-922. <https://cdn.istanbul.edu.tr/file/JTA6CLJ8T5/818B0C9ACDAC4F0298AD9CF6AC16AE27> adresinden edinilmiştir.
- Özkan, B. (2019). *Türkiye'de Milli Vatanın İnşası*. İstanbul: Kırmızıkeçi Yayınevi.
- Peker, R. (1935). Partinin yeni programı için kurultayda R. Peker'in söylevi. *Ülkü*, 28, 247-259.
- Said, E. (2020). *Medyada İslam*, Metis Yayınları
- Smith, A. (1994). *Milli Kimlik*. Ankara: İletişim Yayınları.
- Toker, N., Tekin, S. (2007). Batıcı Siyasi Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri. İçinde *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, 82-94.
- Tuathail, G., Dalby, S. (1998). *Rethinking Geopolitics*. New York: Routledge.
- Tuathail, G. (1998). Postmodern Geopolitics? The modern geopolitical imagination and beyond. In Tuathail, G., Dalby, S. (Ed.), *Rethinking Geopolitics*, New York: Routledge, 16-39.
- Tuathail, G. O. (1994). (Dis)placing Geopolitics: Writing on the Maps of Global Politics. *Environment and Planning D: Society and Space*, 5(12), 525-546. doi:10.1068/d120525
- Tuathail, G., Agnew, J. (1998). Geopolitics and discourse: Practical geopolitical reasoning in American Foreign Policy. In Dalby, S., Routledge, P., Tuathail, G. (Ed.), *The Geopolitics Reader*, London: Routledge, 78-92.
- Yanık, L. (2009) The Metamorphosis of Metaphors of Vision: "Bridging" Turkey's Location, Role and Identity After the End of the Cold War, *Geopolitics*, 14(3), 531-549 doi:10.1080/14650040802693515
- Yeşiltaş, M. (2012). *Türkiye'yi konumlandırmak: Jeopolitik zihniyet ve Türkiye'de ordu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Yeşiltaş, M. (2013). The transformation of the geopolitical vision in Turkish foreign policy. *Turkish Studies*, 1(14), 661-681. doi:10.1080/14683849.2013.862927
- Yeşiltaş, M. (2014). Stratejik derinlik'in jeopolitik tahayyülü. *Türkiye Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 25-56. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/159009> adresinden edinilmiştir.
- Yeşiltaş, M. (2020). "Coğrafya kaçınılmazdır:" Militarizm, istisnacılık ve Türkiye'de ordu merkezli jeopolitik zihniyetin inşası. İçinde Yeşiltaş, M., Durgun, S., Bilgin, P. (Ed.) *Türkiye Dünyanın Neresinde? Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 63-95.
- Yeşiltaş, M., Durgun, S. (2020). Coğrafya ve jeopolitiği tartışmak: Eleştirel bir değerlendirme. İçinde Yeşiltaş, M., Durgun, S., Bilgin, P. (Ed.) *Türkiye Dünyanın Neresinde? Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 9-37.
- Yılmaz, M. (2011). Ortadoğu'da su sorunu kapsamında Türkiye'nin sınıraşan sularının jeopolitik önemi. *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, Ankara, 315- 327. http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp6_36.pdf adresinden edinilmiştir.

Zachariades, A. (2018). Identity and Turkish foreign policy in the AK Party Era. *E-International Relations. London School of Economics*. <https://www.e-ir.info/pdf/73315> adresinden edinilmiştir.

Zürcher, E. J. (2018). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.